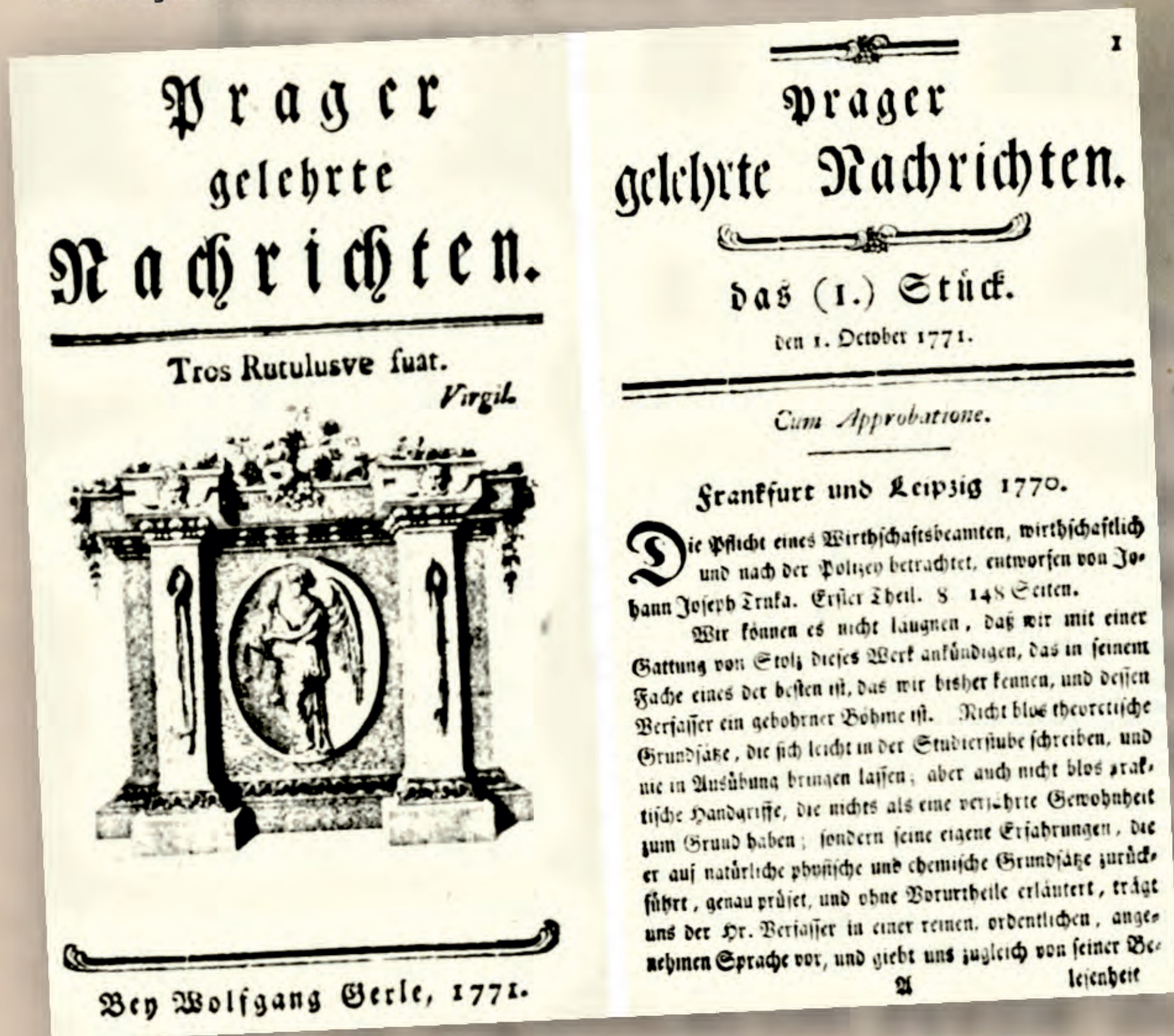

Úsvit vědeckých a popularizačních časopisů

Až do 17. století používali učenci k výměně informací (pokud se tedy nemohli setkat osobně) dopisy a své poznatky publikovali v jednotlivých tiscích a knihách. Prvním vědeckým periodikem se stal od roku 1665 francouzský **Journal des sçavans** (přejmenovaný na J. des savans a pak J. des savants - doslova Časopis učenců), který vyšel poprvé 5. ledna 1665. Jen o dva měsíce později (6. března) začal vycházet **Philosophical Transactions of the Royal Society**. Časopisy, jako i posledně zmíněný, byly často napojeny na postupně vznikající učené společnosti, ale vznikaly (a zanikaly) i jako individuální „podnikatelské“ záměry, které se snažily „pokrývat“ potřeby nově se formujících vědních oborů.

15

ČASOPIS
PRO PĚSTOVÁNÍ
MATHEMATIKY
A
FYSIKY

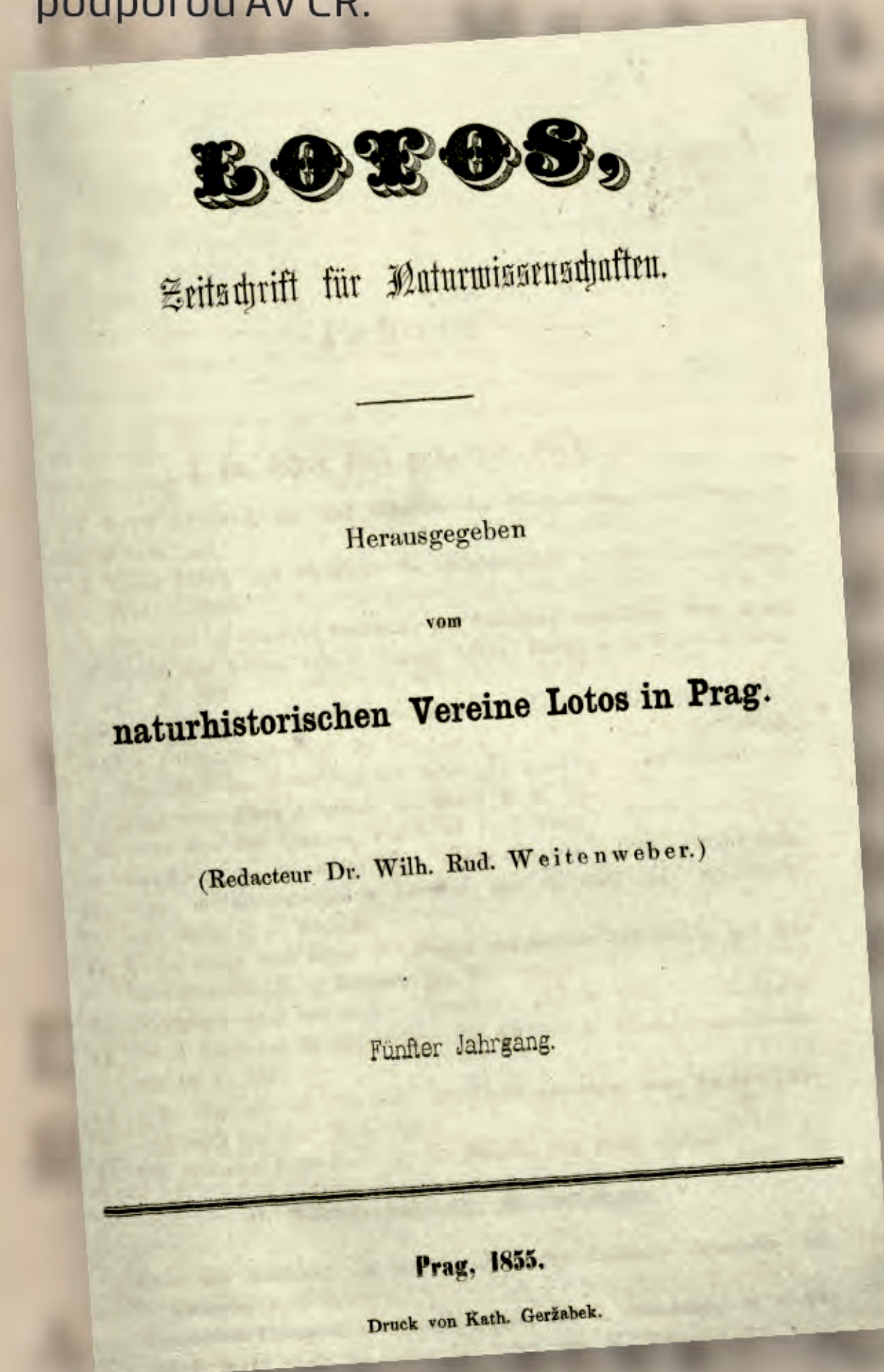
Ignác Antonín Born (1742-1791)

V českých zemích se objevil první vědecký časopis **Prager gelehrte Nachrichten** (Pražské učené zprávy) v letech 1771-72. Byl to německy psaný týdeník, který vycházel necelý rok. Časopis vydával **Ignác Antonín Born** (1742-1791), mineralog a geolog, který roku 1769 založil **Soukromou učenou společnost** (první v Čechách). Po Nachrichten vydával Born ještě v období 1775-84 časopis (6 svazků) **Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen zur Aufnahme der Mathematik, der vaterländischen Geschichte und der Naturgeschichte**. Do něj přispívali např. astronomové Josef Stepling a Antonín Strnad či matematik Jan Tesánek. Když se postupně Soukromá učená společnost vyvinula v **Českou společnost nauk** (1784) i tato organizace vydávala periodické zprávy **Abhandlungen der böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften** (1785-89) a po přejmenování na Královskou českou společnost nauk (1790) tato činnost pokračovala.

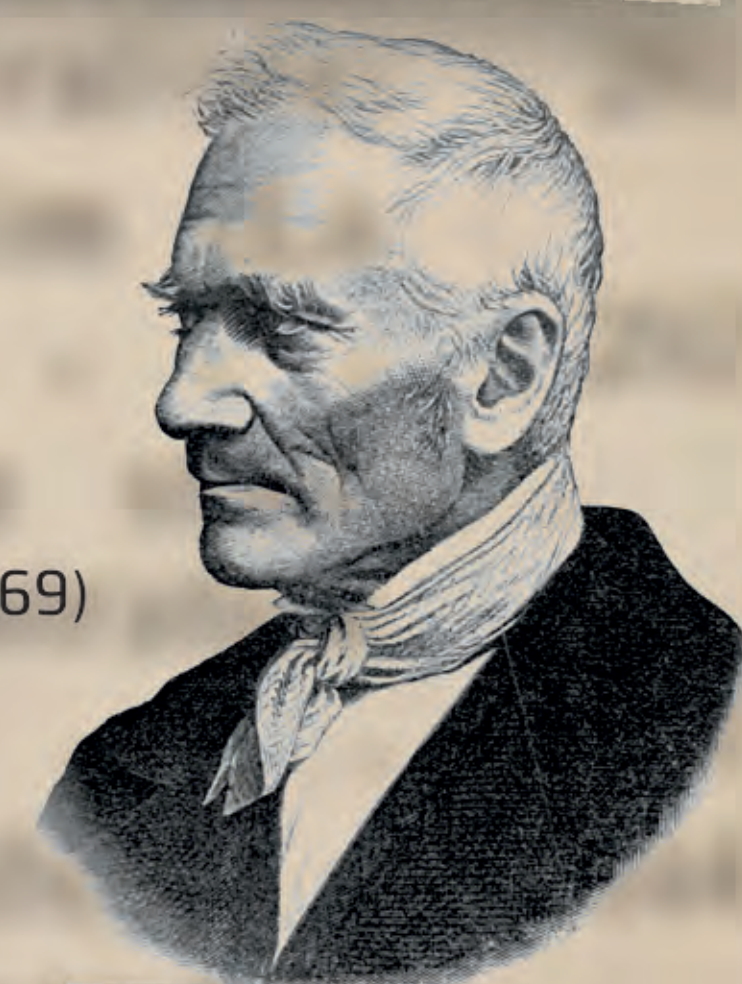
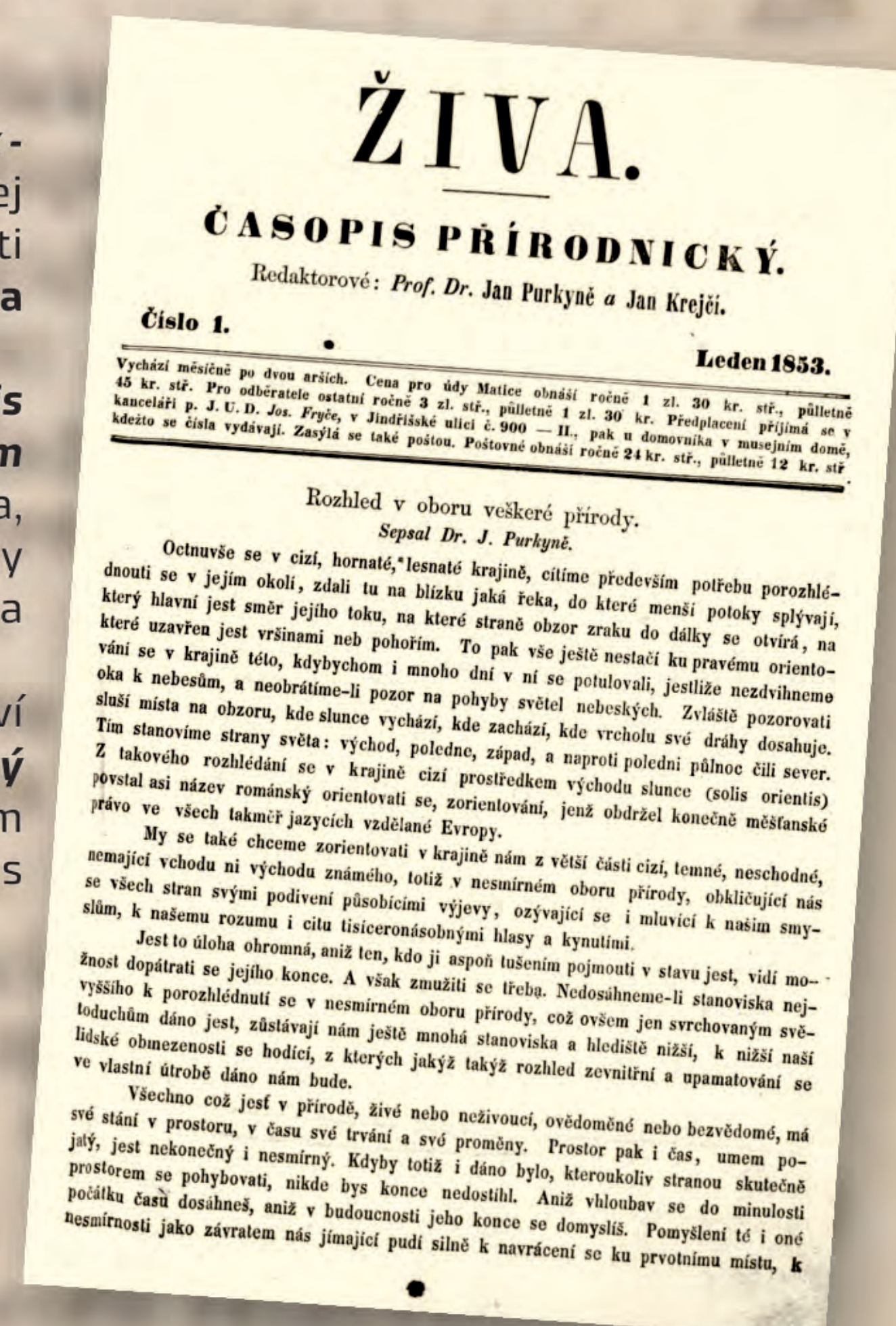
Z česky psaných periodik bychom mohli za první časopis, který snese označení „vědecký“, pokládat **Krok-veřejný spis všennaučný pro vzdělance národu česko-slovanského**, vydávaný v letech 1821-1840. Vedl jej profesor přírodopisu na lékařské fakultě **Jan Svatopluk Presl** (1791-1849) ve spolupráci s asi deseti dalšími přírodovědci - mezi nimiž byl i jeho bratr **Karel Bořivoj Presl** (1794-1852) a **Jan Evangelista Purkyně** (1787-1869).

Druhý časopis, zprvu redigovaný Františkem Palackým, vzniknul roku 1827 pod názvem **Časopis Společnosti vlastenského museum w Čechách**, později upraveným na **Časopis Českého museum** (1832-1854), **Časopis musea království českého** atd. (dnes stále vychází jako Časopis Národního muzea, tzv. Muzejník). Bylo to periodikum převážně beletristické, národopisné a historiografické, ale objevovaly se i články vědecké, včetně exaktních věd. Existoval i německy psaný časopis Vlasteneckého muzea **Monatschrift der Gesellschaft des vaterländischen Museums in Böhmen**, ale zanikl již roku 1832.

J. E. Purkyně založil roku 1852 Přírodnický sbor (něco jako přírodovědné oddělení) Musea království českého a vedl jej až do své smrti. V souvislosti s tím vznikl roku 1853 časopis **Živa - časopis přírodnický** jako příloha výše zmíněného Časopisu musea království českého. Živu vydával Purkyně spolu s geologem **Janem Krejčím** (1825-1887) do roku 1864, kdy časopis zanikl, ale později byl obnoven. Dnes vychází s podporou AV ČR.

Také bychom měli zmínit časopis **Lotos**, který vycházel v Praze v letech 1851 až 1943 (pod různě modifikovanými názvy). Byl to přírodovědecký časopis (Zeitschrift für Naturwissenschaften) přírodovědného spolku s německou jednacím řečí **Naturhistorische Gesellschaft Lotos** (později Deutscher Naturwissenschaftlicher-Medizinischer Verein für Böhmen "Lotos"). Spolek se konstitoval v letech 1848/49 a hrál významnou úlohu v německy mluvící přírodovědné komunitě až do zrušení německé univerzity a vyhnání Němců po 2. světové válce. Je příznačné, že tento spolek a jeho časopis, které výrazně předstihly Jednotu a její Časopis v přehledech našich nejstarších přírodovědných spolků a časopisů obvykle nenajdeme.

Jan Evangelista Purkyně (1787-1869)

Roku 1871 začal vydávat přírodovědecký popularizační časopis **Vesmír** student medicíny **Václav F. Kumpošt** (1843-1874). Přes podlomené zdraví dokázal vytvořit pevné základy časopisu, který již roku 1872 převzal významný přírodovědec **Antonín Frič** (1832-1913). Časopis zanikl po jeho odchodu roku 1907, ale byl obnoven za první republiky na popud Aloise Rašína pod vedením **Bohumila Němce** (1873-1966), známého profesora botaniky. Od té doby vychází Vesmír dodnes bez přerušení.

Jan Krejčí (1825-1887)

Jednota českých matematiků a fyziků a vznik Časopisu

Dnešní **Jednota českých matematiků a fyziků** (JČMF nebo zkráceně Jednota) odvozuje svůj původ od **Spolku pro volné přednášky z matematiky a fyziky**, který v březnu 1862 založila skupina posluchačů Karlo-Ferdinandovy university v Praze. Po sedmi letech (1869) spolek přijal nové stanovky a přejmenoval se na **Jednotu českých matematiků**.

František Houdek (1847-1917) byl jednatelem a potom ředitelem Jednoty v době začátku časopisu

ČASOPIS PRO PĚSTOVÁNÍ MATHEMATIKY A FYSIKY

Myšlenka na vydávání časopisu Jednotou se objevila již v roce 1869. Přišel s ní profesor **František Josef Studnička** (1836-1903), který navrhl vydávat **Zprávy JČM**, kde by vycházely odborné články, referáty o přednáškách a další zprávy pro členy Jednoty. Prof. Karel Zahradník na schůzi „přisadil“, že by mohlo jít přímo o matematicko-fyzikální časopis. Idea časopisu ale nebyla výborem akceptována a k vydávání Zpráv bylo přistoupeno, až když se F. J. Studnička zavázal, že případnou finanční ztrátu uhradí.

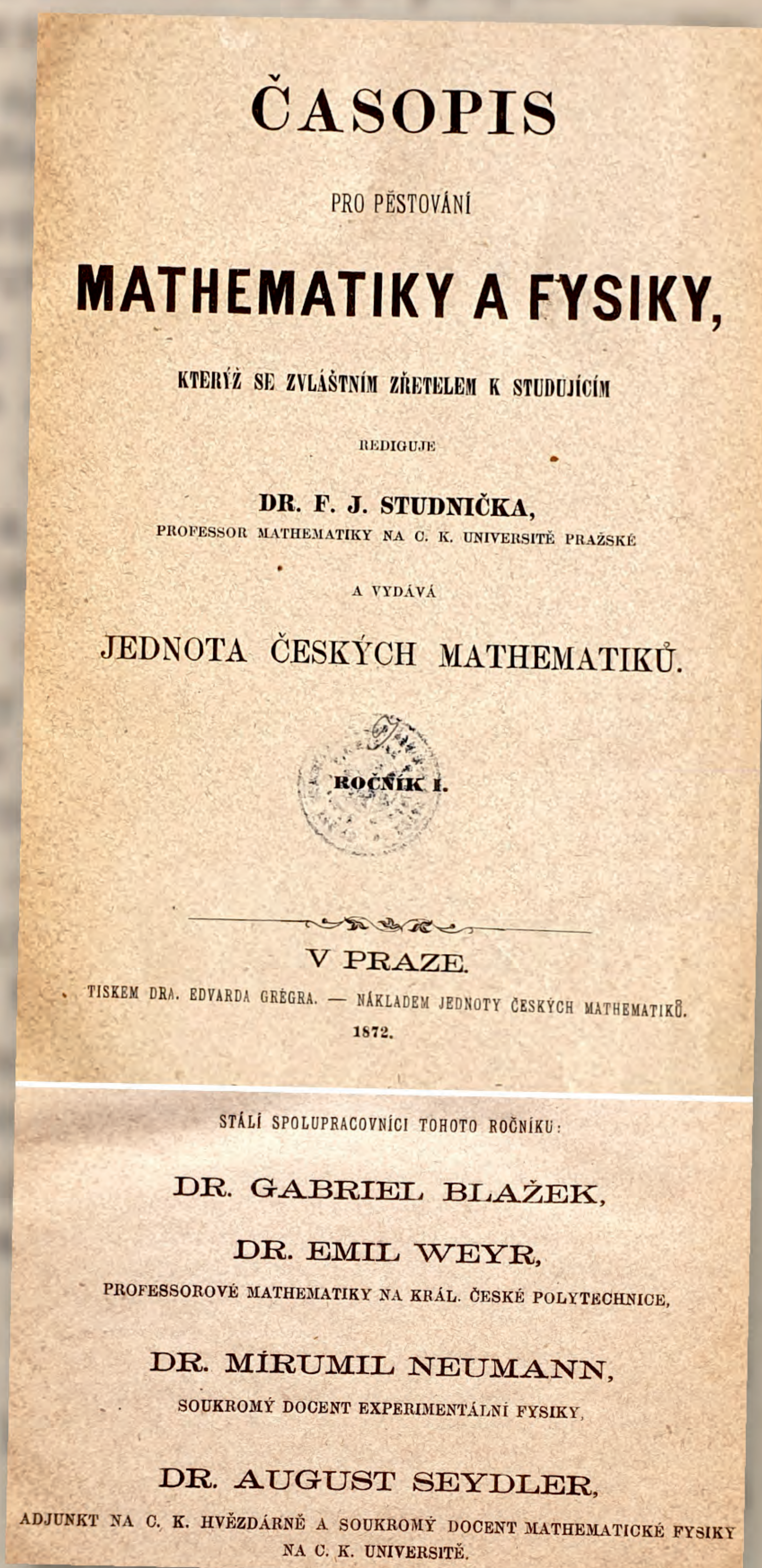
Na jaře 1870 vyšla první **Zpráva JČM** redigovaná soukromým docentem (asistentem Ernsta Macha) a „starostou Jednoty“ **Mírumilem Neumannem** a prof. Karlem Zahradníkem (příslušně pro část fyzikální a matematickou). Po půlroce vyšla Zpráva druhá a roku 1871 třetí - u obou byl redaktorem matematické části **Augustin Pánek** (1843-1908). Více Zpráv už nevyšlo, protože se Jednota odhodlala založit skutečný časopis.

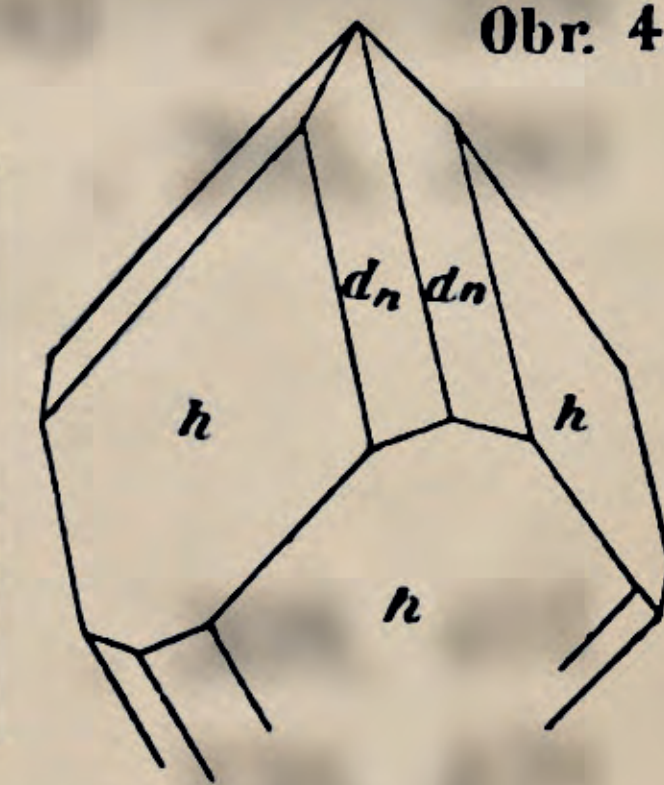
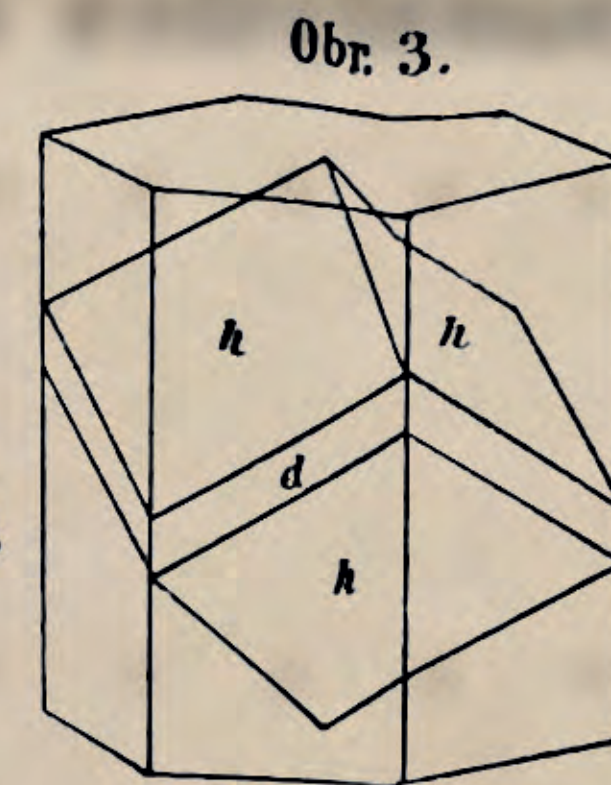
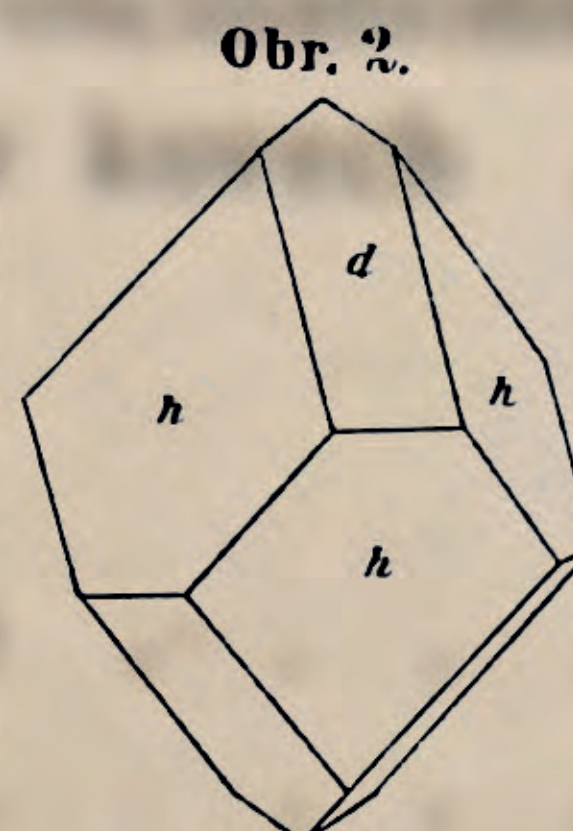
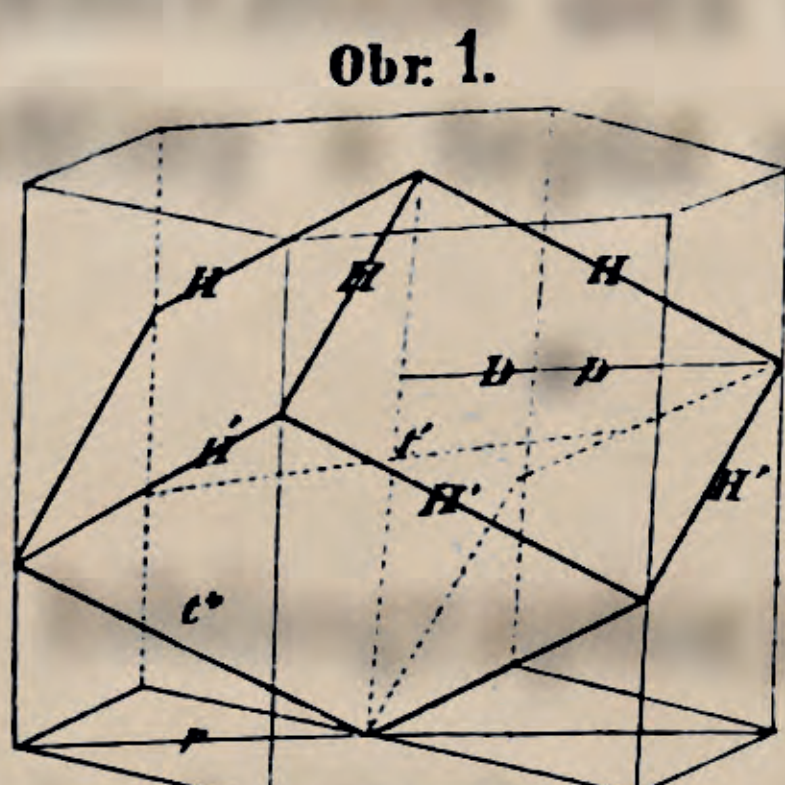
Dvorní rada Fr. J. Studnička.

František Josef Studnička (1836-1903) vedl Časopis v prvních deseti letech. Vlevo na fotografii z roku 1873, nahoře již jako dvorní rada (kolem r. 1900).

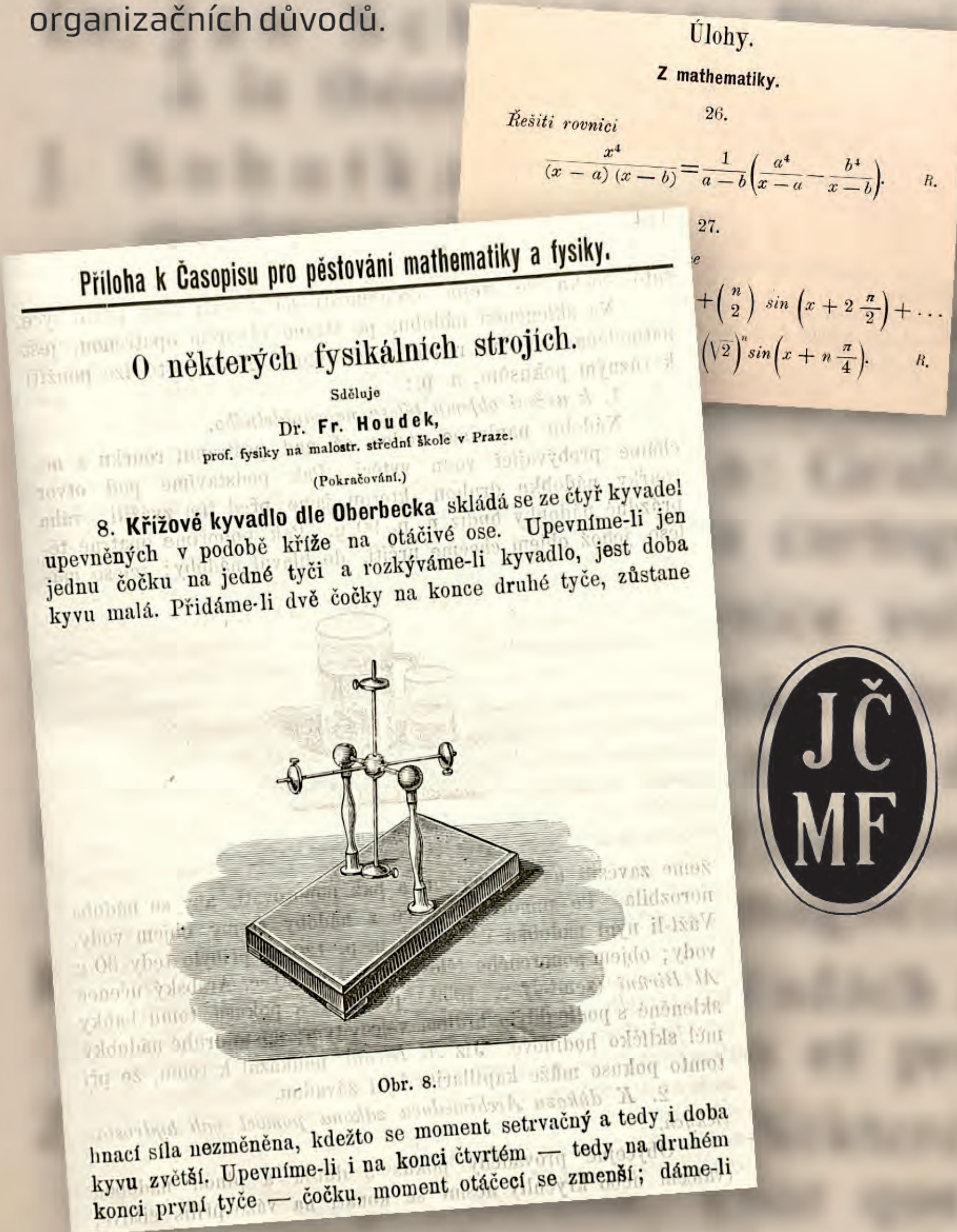

Přesná data a okolnosti založení Časopisu popsal později Václav Posejpal: „Založení Časopisu, prvního toho druhu v Rakousku, stalo se na mimořádně valné hromadě dne 11. února 1872 a bylo právem veškerým členstvem považováno za událost pro Jednotu epochální. Položeno tudíž vydání prvního čísla časopisu na den významný, na den desetileté památky založení „Spolku pro volné přednášky“ a stanoveno, den ten důstojně oslavit. Slavnost odbývána dne 17. března 1872 a její průběh jest krásným obrazem významu a vážnosti, jimž Jednota již tehdy se těšila. Již na večírku, jenž předcházela slavnosti, shledáváme přední muže našeho tehdejšího vědeckého a kulturního života. Jsou tam: Palacký, Rieger, Krejčí, Tomek a s nimi všichni, kteří v české vědě tehdy něco znamenali ... Vlastní slavnost, konaná v neděli o 10. hodině v chemickém sále české techniky, má ráz vědecké schůze a honosí se opět vzácnými hosty ... Starosta Dr. Neumann skizzuje vývoj a význam Jednoty, předkládá veřejnosti první číslo Časopisu...“

Počátky Časopisu nebyly lehké. Brzy se ukázalo, že získání dostatečného počtu předplatitelů pro pokrytí nákladů bude vyžadovat úpravy zaměření a náročnosti článků. Václav Posejpal to popsal takto: „*Kruh mathematiky a fysikálně vyškoleného čtenářstva Časopisu v té době nebyl ještě tak značný, ... bylo nutno vhodně kruh odběratelů Časopisu rozšířit. A klient, již za doby vydávání Zpráv se osvědčivší, zde byl: bylo to studentstvo středoškolské. Tím však, že počítal na studentstvo, byl Časopis nucen přinášeti tomuto čtenářstvu přiměřenou četbu.*”

Již po několika ročnících ČPMF bylo rozhodnuto **oddělit vědeckou část** do zvláštního časopisu nazvaného **Archiv matematiky a fysiky**. Tento časopis však vycházel pouze v letech 1875-77 a byl zastaven z finančních i organizačních důvodů.

15

ČASOPIS
PRO PĚSTOVÁNÍ
MATHEMATIKY
A
FYSIKY

Oblíbené byly úlohy pro středoškolské studenty, které se objevily již ve Zprávách. Úspěšní řešitelé byli odměňováni knihami. Byl to zárodek dnešních olympiád a dalších studentských soutěží.

Po nezdaru Archivu bylo třeba najít nové řešení uspořádání Časopisu. Tím se nakonec (se značným odstupem, až v letech 1892/3) stalo zavedení tzv. **Přílohy** s jednodušším obsahem a úlohami pro středoškoláky, kteří si mohli tuto část objednat samostatně. „Po zastavení Archivu r. 1878 Časopis převzal svou původní roli býti tlumočnickem všeliké vědecké snahy a činnosti členů Jednoty, ale nepouštěti při tom se zřetele široký kruh čtenářstva středoškolského. Této druhé úloze hledělo se vyhovět především předkládáním studentům vhodných úloh ... První konkrétní návrh v r. 1889 na výborové schůzi učinil neúnavný ředitel Jednoty V. Řehořovský ... (který) navrhuje, aby v každém sešitu Časopisu byly první dva archy věnovány článkům vědeckým a arch třetí článkům elementárním, vhodným pro školy střední. Tento třetí arch se má ve zvláštních otiscích rozšiřovati mezi žactvem”. Zavedení Přílohy byl dobrý krok, jak dokumentují data uváděná Posejpaem: „... vydávání samostatné části, jež obdržela jméno „Příloha k Časopisu pro pěstování matematiky a fysiky“ se osvědčilo velmi dobře. Tak hned při prvním ročníku, při němž tyto zásady uvedeny ve skutek – byl to ročník XXII. r. 1892-93 – bylo celého Časopisu tištěno 400 výtisků, kdežto přílohy 1200 výtisků, z nichž 1135 odebrali studenti středoškolští...”

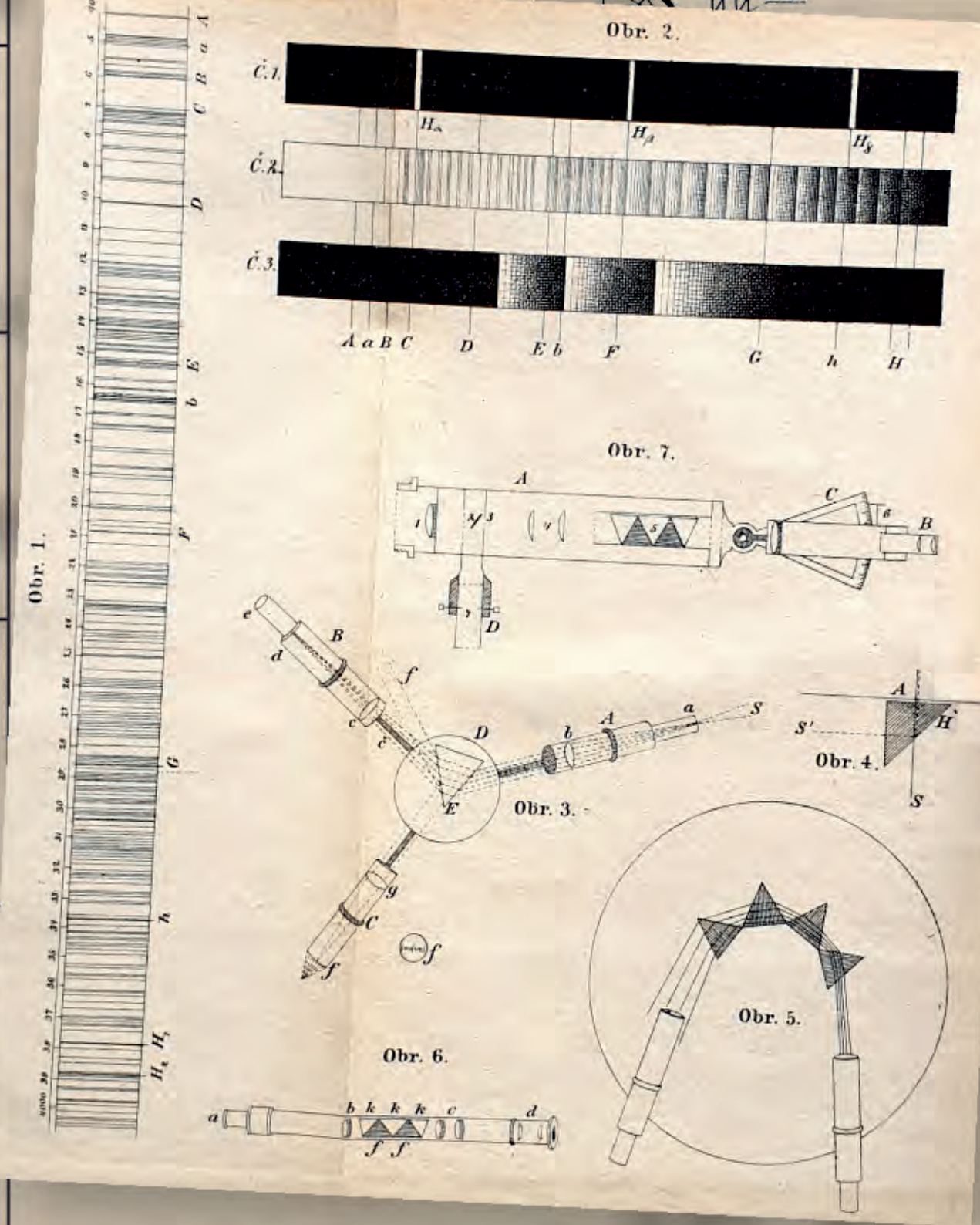
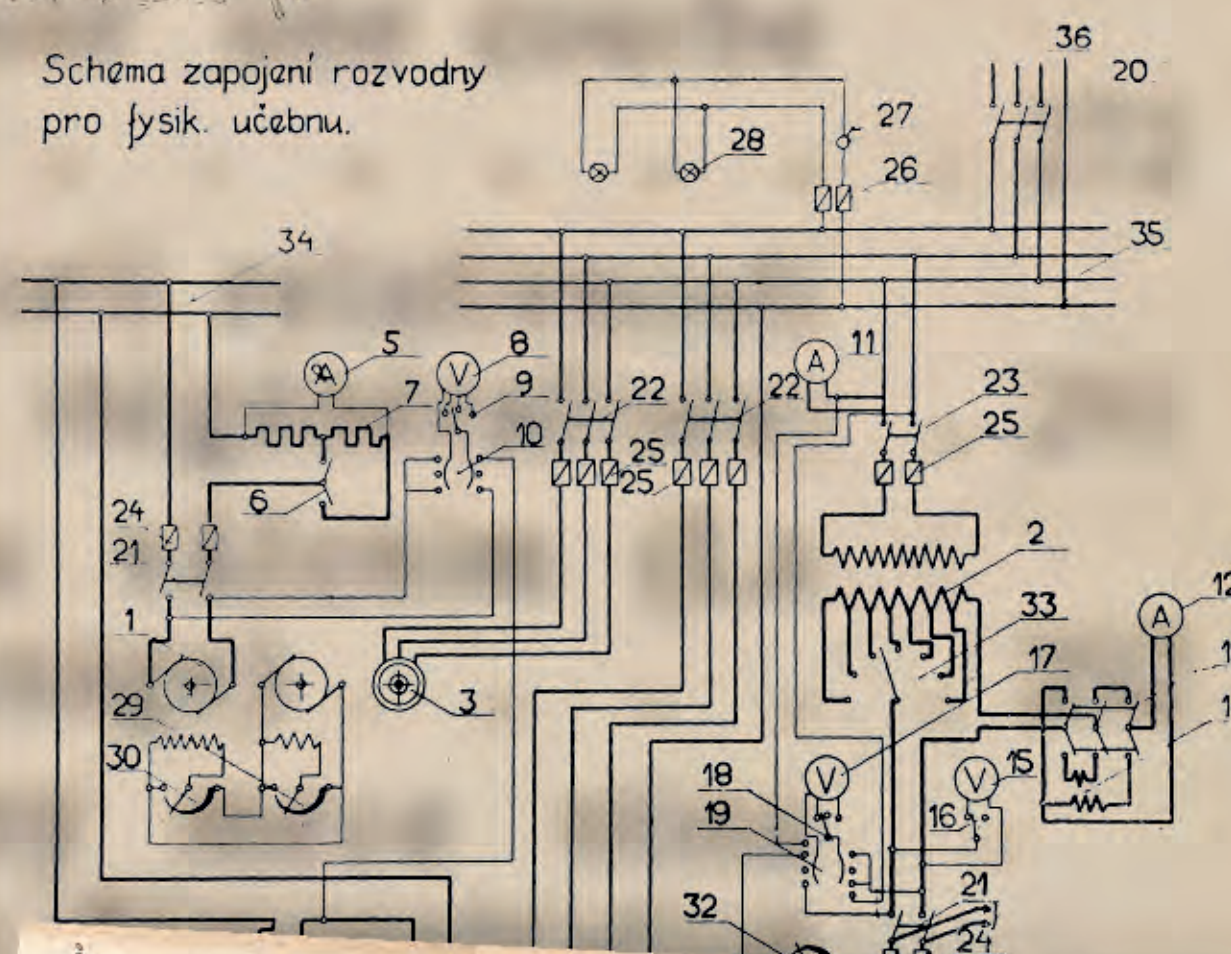

Eduard Weyr (1852-1903)
vedoucí redaktor 1882/3.

Augustin Pánek (1843-1908)
vedl ČPMF 20 let, 1884-1904.

roky	vedoucí redaktoři	redaktoři (spolupracovníci)
1872–1881	F. J. Studnička	G. Blažek, Em. Weyr, M. Neumann, A. Seydler
1882–1883	Ed. Weyr	
1884–1904	A. Pánek	
1905–1906	K. Petr (M), B. Kučera (F)	
1907–1909	K. Petr (M), B. Kučera (F), L. Červenka (Př)	
1910–1920	K. Petr (M), B. Kučera (F), K. Rychlík (Ú)	
1921	B. Bydžovský (M), B. Kučera (F), K. Rychlík (Ú)	
1922–1925	B. Bydžovský, V. Ryšavý (Ro)	K. Petr, F. Záviška, A. Žáček
1926–1931	B. Bydžovský, V. Ryšavý (Ro)	K. Petr, F. Záviška, A. Žáček, J. Friedrich
1931	B. Bydžovský, J. Schuster (Ro)	K. Petr, F. Záviška, A. Žáček, J. Friedrich
1932–1933	B. Bydžovský (M), A. Žáček (F), J. Friedrich (DM), M. Valouch (Vě), F. Vyčichlo a A. Wangler (Ro)	K. Petr, E. Čech, K. Rychlík, V. Dolejšek, B. Hostinský, F. Záviška
1934–1936	V. Jarník (M), F. Záviška (F), J. Friedrich (DM), F. Vyčichlo a A. Wangler (Ro)	B. Bydžovský, E. Čech, V. Hlavatý, M. Kössler, K. Rychlík, V. Dolejšek, B. Hostinský, M. A. Valouch, A. Žáček
1937	V. Jarník (M), F. Záviška (F), V. Štech (DM), F. Vyčichlo a A. Wangler (Ro)	B. Bydžovský, E. Čech, V. Hlavatý, M. Kössler, K. Rychlík, V. Dolejšek, B. Hostinský, M. A. Valouch, A. Žáček
1938	V. Jarník (M), M. A. Valouch (F), V. Štech a S. Teplý (DM), J. Veselka a A. Wangler (Ro)	O. Borůvka, B. Bydžovský, E. Čech, V. Hlavatý, V. Kořínek, M. Kössler, K. Rychlík, V. Dolejšek, B. Hostinský, J. Sahánek, F. Záviška, A. Žáček
1939–1941	V. Jarník (M), M. A. Valouch (F), F. Křehlík, V. Štech a S. Teplý (DM), F. Vyčichlo a A. Wangler (Ro)	O. Borůvka, B. Bydžovský, E. Čech, V. Hlavatý, V. Knichal, V. Kořínek, M. Kössler, K. Rychlík, V. Dolejšek, B. Hostinský, J. Sahánek, F. Záviška, A. Žáček
1946	V. Jarník (M), M. A. Valouch (F), F. Křehlík (DM), E. Kašpar, Z. Pírko a A. Urban (Ro)	O. Borůvka, B. Bydžovský, E. Čech, V. Hlavatý, B. Hostinský, V. Knichal, V. Kořínek, M. Kössler, Š. Schwarz, K. Rychlík, J. Bačkovský, R. Brdička, D. Ilkovič, F. Link, Z. Matyáš, V. Trkal, J. Velíšek, A. Žáček, K. Havlíček, E. Herolt, K. Hruša, M. Katětov, V. Majer, J. Vyšín
1947–1948	V. Jarník (M), M. A. Valouch (F), F. Křehlík (DM), E. Kašpar, Z. Pírko a A. Urban (Ro)	O. Borůvka, B. Bydžovský, E. Čech, V. Hlavatý, B. Hostinský, V. Knichal, V. Kořínek, M. Kössler, Š. Schwarz, F. Vyčichlo, J. Bačkovský, R. Brdička, D. Ilkovič, F. Link, Z. Matyáš, V. Trkal, J. Velíšek, A. Žáček, K. Havlíček, E. Herolt, K. Hruša, M. Katětov, V. Majer, J. Vyšín
1949	V. Jarník (M), M. A. Valouch (F), F. Křehlík (DM), E. Kašpar, Z. Pírko a A. Urban (Ro)	O. Borůvka, B. Bydžovský, E. Čech, B. Hostinský, V. Knichal, V. Kořínek, M. Kössler, Š. Schwarz, F. Vyčichlo, J. Bačkovský, R. Brdička, D. Ilkovič, F. Link, Z. Matyáš, V. Trkal, A. Žáček, K. Havlíček, E. Herolt, K. Hruša, M. Katětov, V. Majer, J. Vyšín
1950	V. Jarník (M), M. A. Valouch (F), K. Havlíček (DM), Z. Pírko a A. Urban (Ro)	V. Alda, J. Bačkovský, J. Beneš, O. Borůvka, R. Brdička, B. Bydžovský, E. Čech, B. Gruber, B. Hostinský, V. Hruška, D. Ilkovič, M. Katětov, V. Knichal, V. Kořínek, M. Kössler, V. Kunzl, F. Link, J. Mařík, Z. Matyáš, V. Petržílka, V. Pták, M. Rozsívál, Š. Schwarz, V. Trkal, A. Urban, F. Vyčichlo, A. Zátapek

Vedoucí redaktoři ČPMF, případně další členové red. rady, pokud byli uvedeni. (Význam zkratk: M - matematická část, F - fyzikální část, Ú - úlohy, Př - příloha, Ro - Rozhledy, Vě - Věstník, DM - Didakticko-metodická příloha).

Dvě období konjunktury přerušené válkami

IV.

Situace časopisu se koncem 19. století stabilizovala a rozsah čísel postupně rostl, od roku 1895 do začátku Velké války se více než zdvojnásobil. Byl vyplácen autorský honorář (1 zl. za stránku - již od r. 1876 ve snaze motivovat autory) a od ročníku 1884/5 bylo možné začít honorovat vedoucího redaktora - z prvotních 60 zl. za rok narostla za deset let odměna na 300 zl.

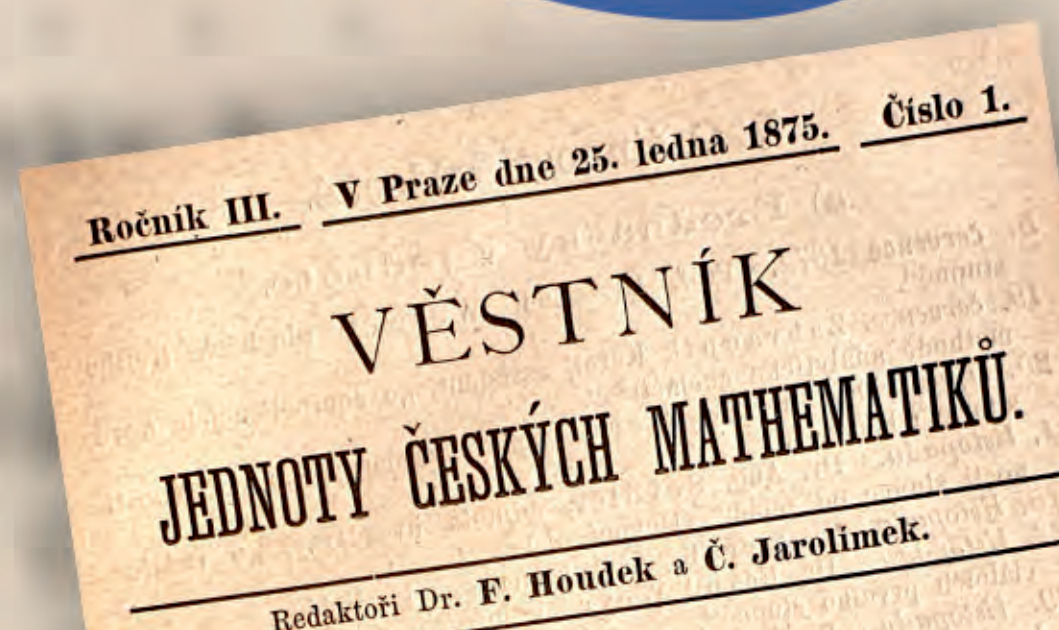
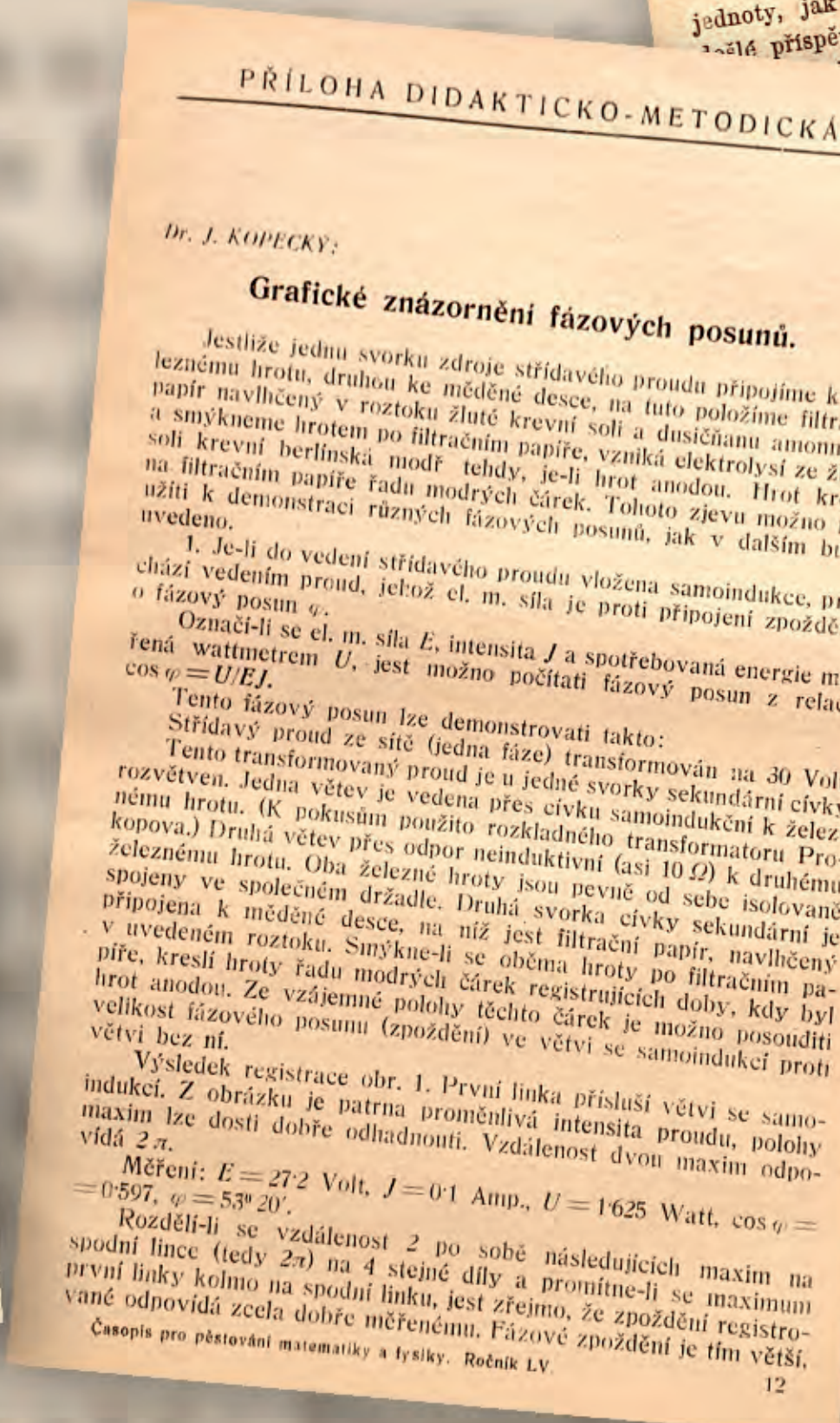
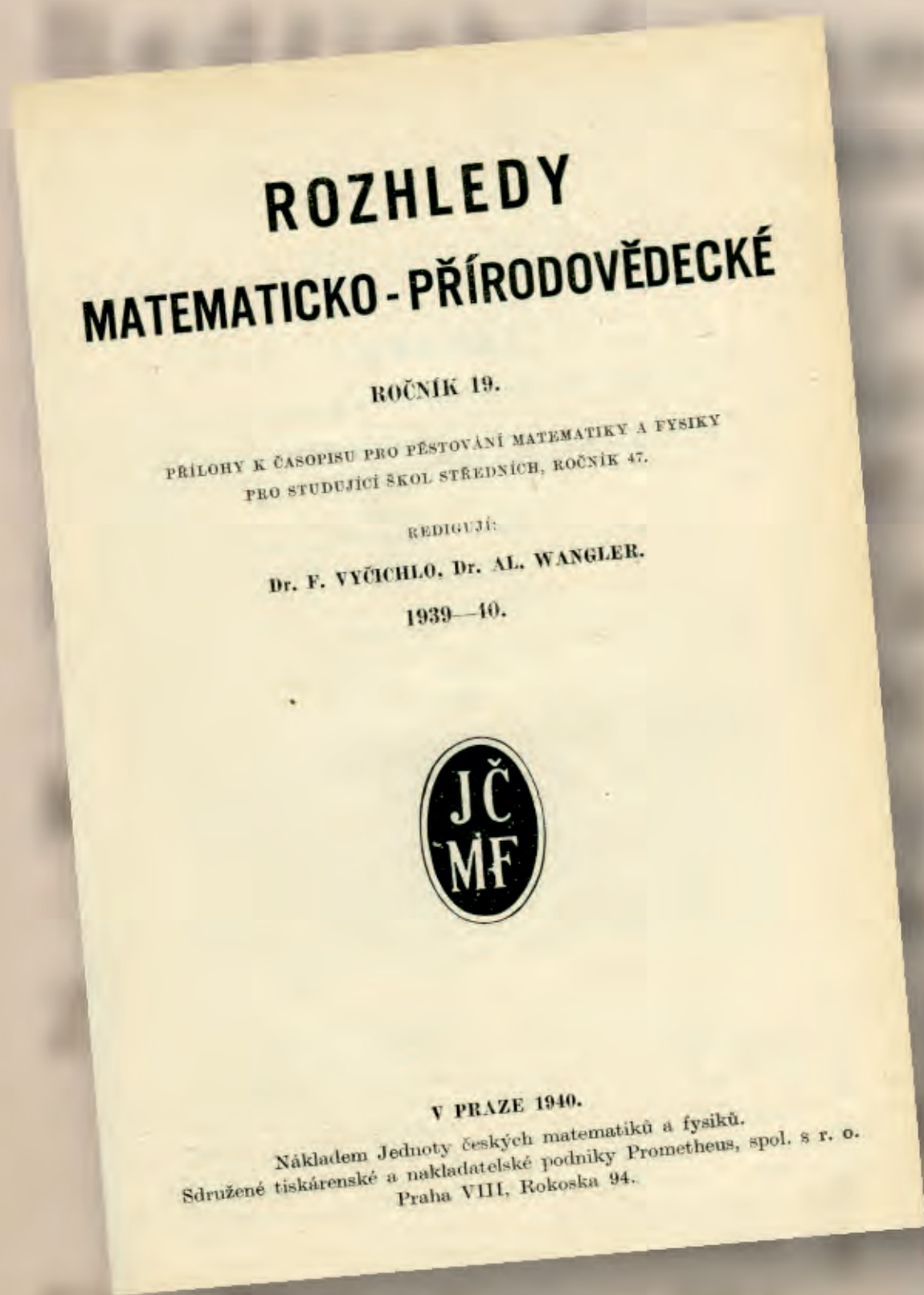
1. světová válka vedla k postupnému poklesu rozsahu ČPMF asi na polovinu, ale už od 20. let došlo k novému rozmachu. Časopis získal podporu Ministerstva školství a národní osvěty. Od r. 1919 byl uváděn obsah i ve francouzském překladu a odborné články měly francouzské resumé.

Příloha vycházela od roku 1922 pod názvem **Rozhledy matematicko-přírodovědecké**. Další velké změny přinesl rok 1932, kdy se objevila **Příloha didakticko-methodická** a nějakou dobu byl přikládán i **Věstník JČMF** resp. Spolkový věstník (členské zprávy, které obvykle vycházely odděleně). Zavedení didaktické přílohy navrhl Jaroslav Friedrich, který ji pak redigoval. Později se tato příloha označovala podtitulem **Vyučování - Zprávy - Literatura**. S přílohami tak obsah ČPMF během 30. let 20. stol. opět narostl asi na dvojnásobek, leč 2. světová válka měla podobný efekt jako první a období rozmachu zase vymazala.

15

ČASOPIS
PRO PĚSTOVÁNÍ
MATHEMATIKY
A
FYSIKY

Slovo k čtenářům.

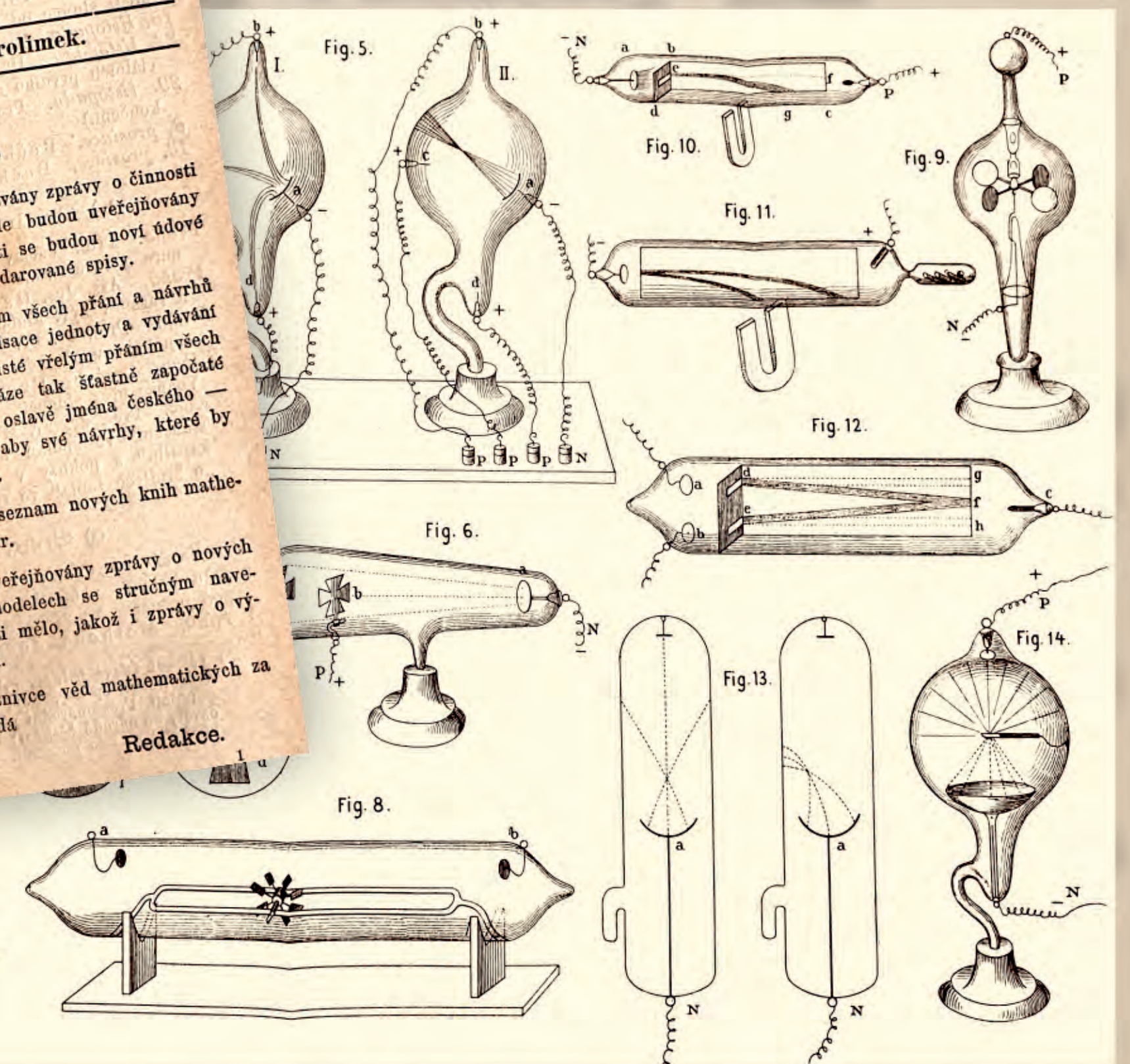
Ve „Věstníku“ budou jako doposud podávány zprávy o činnosti jednoty, jak vědecké, tak i spolkové — dále budou uveřejňovány zprávy o činnosti jednotlivců — oznamovány se budou noví udové — i příspěvky a dary peněžité — oznamovány se budou nové udové jednoty zakoupené, tak i ji darované spisy.

Na dále tlumočnickem všech přání a návrhů se dočkáte nové organizace jednoty a vydávání „spisů“ zvlášť. Jest zajisté velmi přáním všech, aby jednoty na dráze tak šťastně započaly s jejich pokračováním ku oslavě jména českého — ovšem každého úda, aby své návrhy, které by byly jednoty, vřadu sdělily.

Na dále také podává seznam nových knih matematických ze všech literatur.

Budou ve „Věstníku“ uveřejňovány zprávy o nových a geometrických modelech se stručným navedením se s nimi experimentovatí mělo, jakož i zprávy o vynálezech jednotlivých strojů.

Pro pány údy jednoty a příznivce věd matematických za vřadnou podporu active žádá

Karel Petr (1868-1950), ved. redaktor 1905-20.

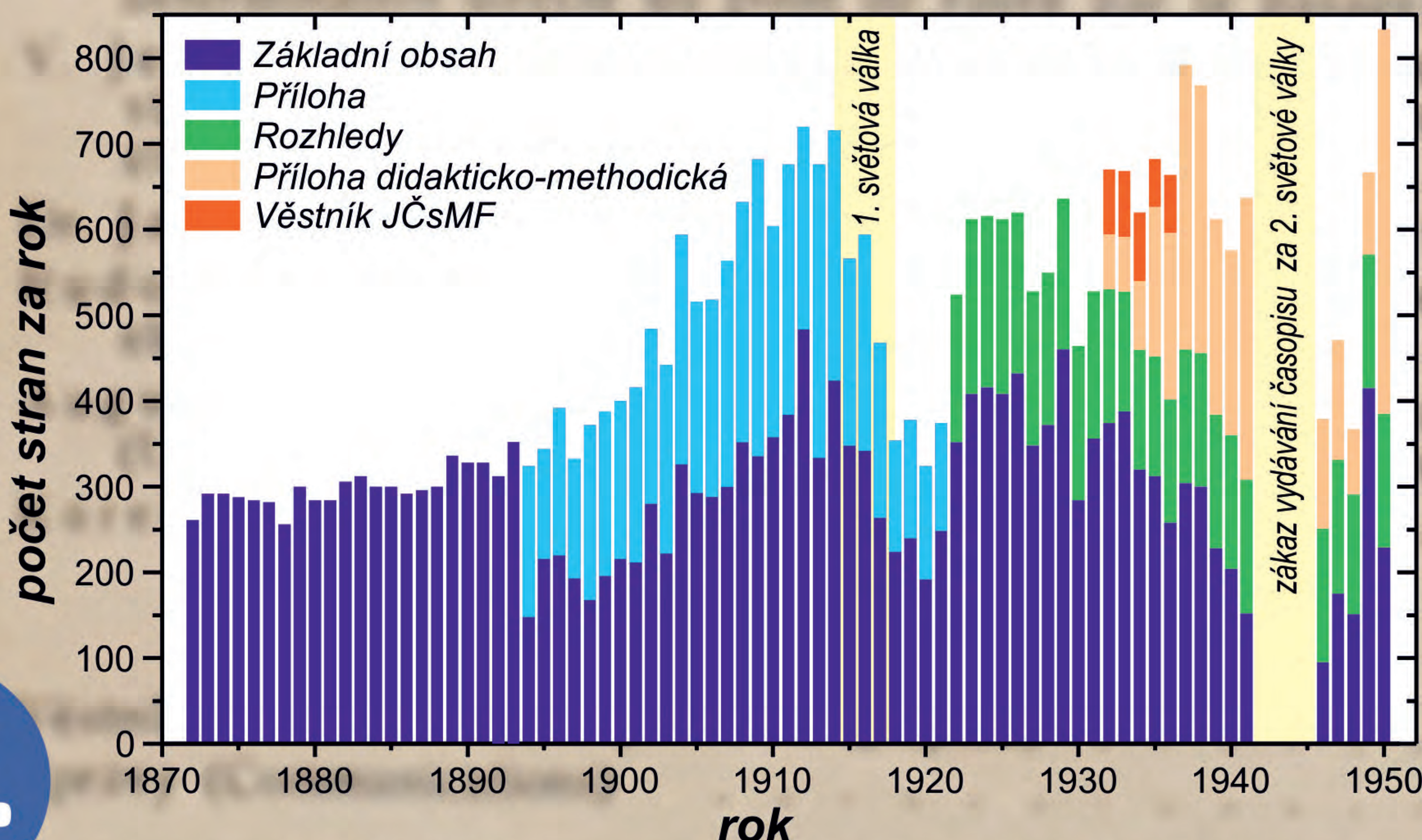
Bohumil Kučera (1874-1921), vedoucí redaktor 1905-21.

Bohumil Bydžovský (1880-1969), vedoucí redaktor 1921-33.

V roce 1935 se v odborné části časopisu objevuje velká část článků ve francouzštině nebo angličtině. Možnost publikování cizojazyčných článků byla zřejmě diskutována prakticky po celou dobu existence ČPMF. Navrhoval ji také Bohumil Bydžovský roku 1929, ale ve výboru JČMF převládala názor, že časopis má pěstovat vědu českým jazykem a pro zahraniční čtenáře se má publikovat v časopisech učených společností a univerzit. Nakonec se ve vědecké části ČPMF od této konstanty ustoupilo, a tak se např. v ročníku 65 objevují četné práce Dolejškovy skupiny v angličtině.

Nacistická okupace a vznik Protektorátu zabrzdlily rozvoj časopisu. Censura textů článků i obrázků způsobovala průtahy v redakční práci. Po uzavření českých vysokých škol se výbor JČMF snažil pomáhat studentům při jejich soukromém studiu otiskováním informativních úvodů k jednotlivým oborům matematiky a fyziky (vyjít ale stačily jen úvodky do geometrie, matematické analýzy a algebry). Pak ale bylo vydávání časopisu s účinností od 15. května 1941 zastaveno a úřady nedovolily ani vytisknout již vysázené 4. číslo ročníku LXX; toto číslo vyšlo až 30. listopadu 1945. Rozhledy ovšem mohly vycházet bez přerušování.

Graf vývoje rozsahu ČPMF s vyznačením postupně vzniklých příloh. (Sestaveno dle výtisků v knihovně MFF UK.)

Vojtěch Jarník (1897-1970), vedoucí redaktor 1934-50.

František Závíška (1879-1945), vedoucí redaktor 1934-37.

Ukončení vydávání ČPMF a navazující časopisy

Poválečná konsolidace ČPMF byla pozvolná a než mohlo dojít k plnohodnotnému fungování, bylo rozhodnuto o jeho rozdělení na čtyři nové časopisy, pro každý obor jeden český a jeden mezinárodní (po dva roky dvě mutace: v ruštině a v jiných cizích jazycích): **Časopis pro pěstování matematiky**, **Čechoslovackij matěmatičeskij žurnál - Czechoslovak Mathematical Journal**, **Československý časopis pro fyziku** (později označovaný A) a **Čechoslovackij fizičeskij žurnál - Czechoslovak Journal of Physics** (později označovaný B), které začaly vycházet v r. 1951, resp. 1952 (zahraniční vydání). Zpočátku měl být obsah českých a mezinárodních časopisů identický, ale již po několika letech se začal odlišovat směrem k větší popularizační roli českých časopisů. Poznamenejme, že kromě **Cz. J. Phys. B**, který byl zastaven roku 2006 (resp. byl formálně od 1. 1. 1997 sloučen s *Eur. J. Phys.*), ostatní časopisy vychází dodnes. Časopis pro pěstování matematiky byl roku 1991 přejmenován na *Mathematica Bohemica* a stal se dalším mezinárodním periodikem.

15

**ČASOPIS
PRO PĚSTOVÁNÍ
MATHEMATIKY
A
FYSIKY**

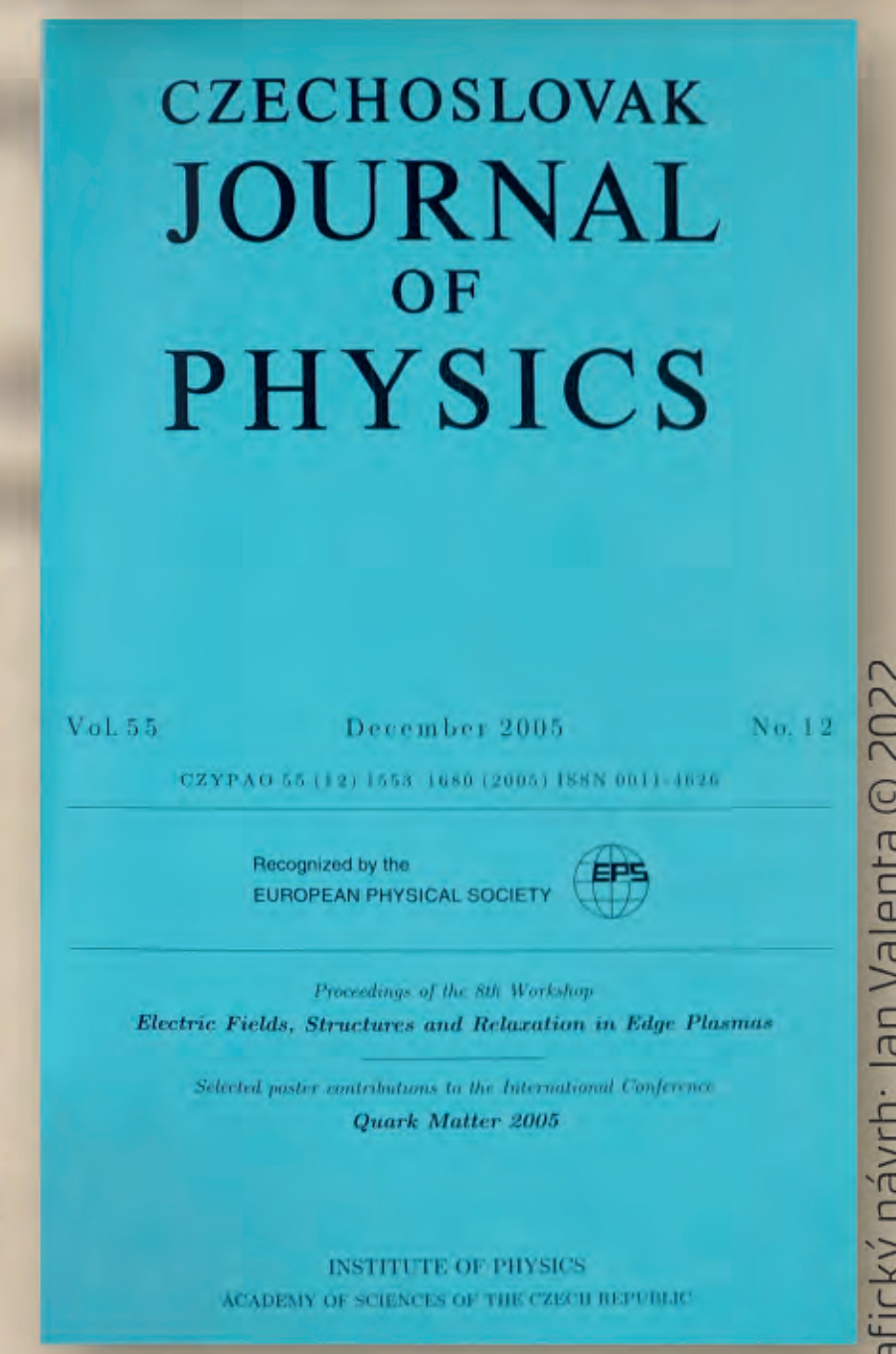
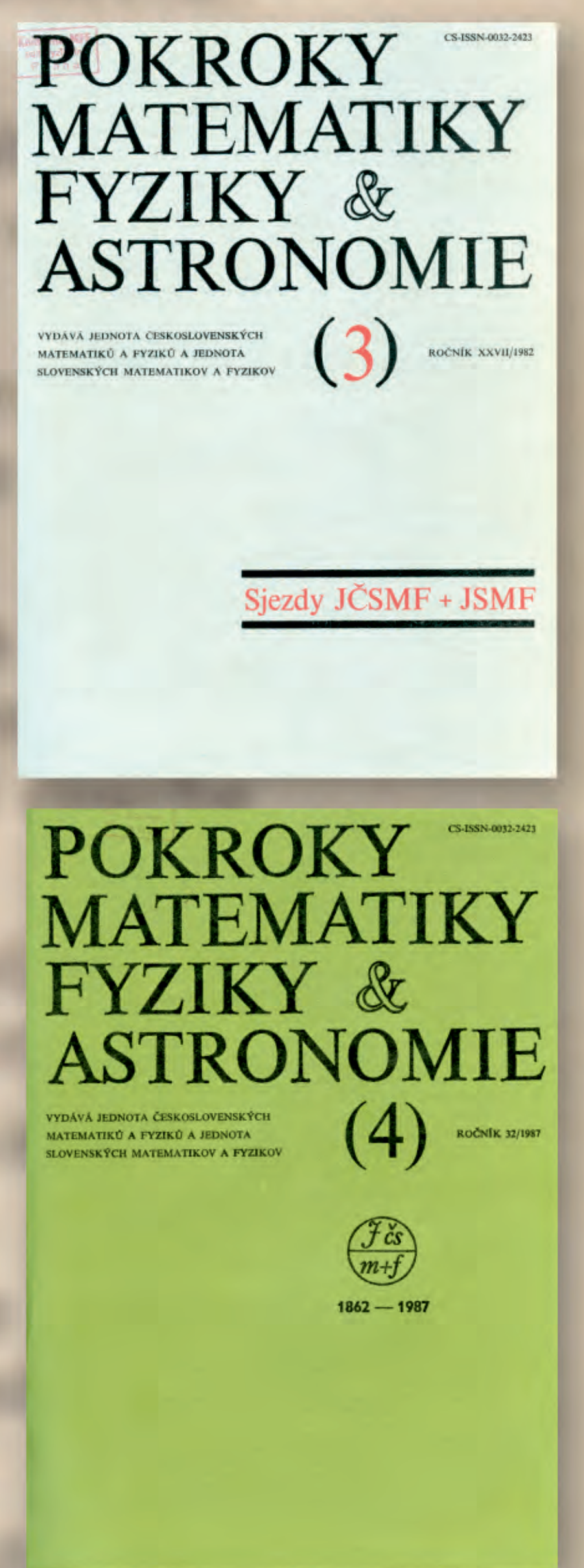
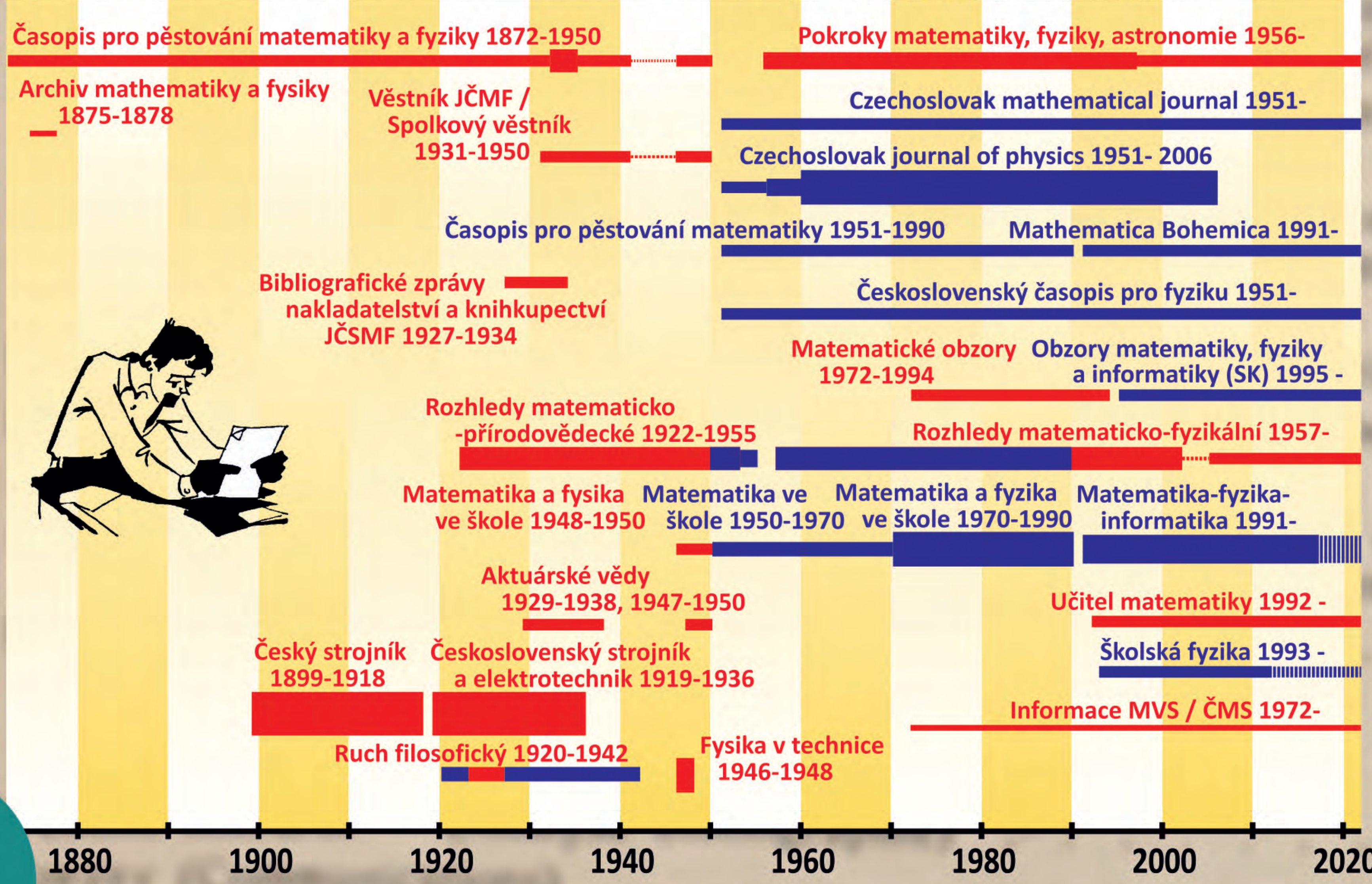

Formálně se tedy ČPMF rozdělil na 4 časopisy, ale nepřímou na něj navázalo mnohem více časopisů. Vydávání Rozhledů matematicko-přírodovědeckých Jednotou bylo ukončeno 30. ročníkem 1950/51 a přešlo do Přírodovědeckého nakladatelství (jež vycházelo z nakladatelství Jednoty - mělo i stejné sídlo). Od ročníku 1957/8 (po kratším výpadku) změnilo Rozhledy název na **Rozhledy matematicko-fyzikální** a vycházely v Nakladatelství ČSAV a poté ve Státním pedagogickém nakladatelství (SPN) za redakční péče JČsMF. Po sametové revoluci přešly Rozhledy zpět do péče JČMF a vychází dodnes (letos 97. ročník). Na přílohu didakticko-metodickou navázaly časopisy **Matematika ve škole** a **Přírodní vědy ve škole** a na ně v letech 1970-90 časopis **Matematika a fyzika ve škole** vydávané SPN. Na tento časopis navázalo od ročníku 1991/2 nové periodikum **Matematika-fyzika-informatika** vydávané nakladatelstvím Prometheus (posledních 5 let už vychází pouze elektronicky s otevřeným přístupem). Jistým pokračovatelem může být i časopis **Učitel matematiky**, vydávaný Jednotou od roku 1992 (ve spolupráci s některými fakultami). Nakonec ještě jmenujeme **Pokroky matematiky, fyziky a astronomie**, časopis, který oživená Jednota začala vydávat od roku 1957 jako svůj členský časopis podobající se bývalému ČPMF.

Časopisy a edice vydávané JČMF

- tloušťka čáry u časopisů odpovídá počtu čísel za rok
- modře jsou vyznačeny následnické řady, vydávané bez podílu JČMF

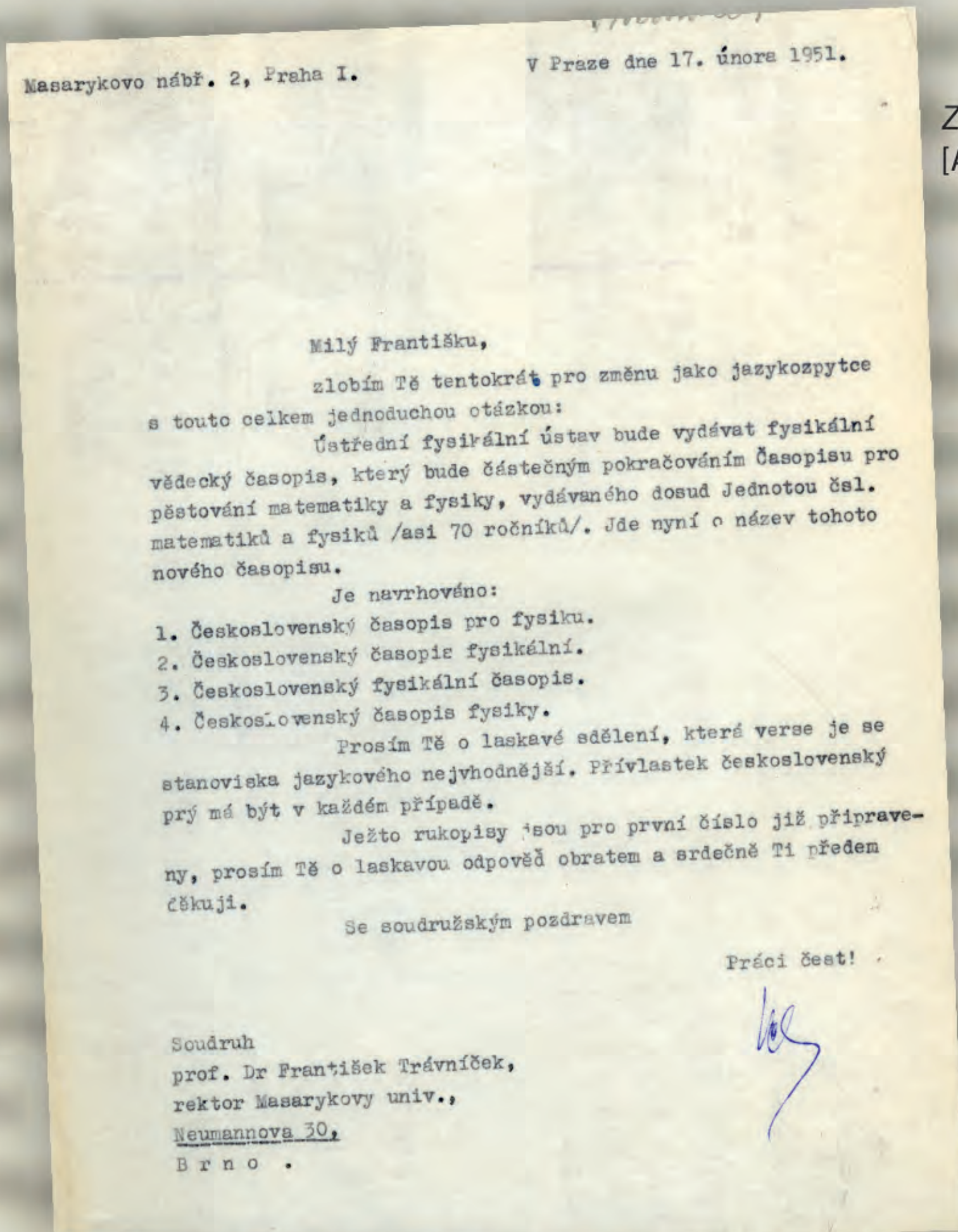
Časopisy vydávané Jednotou (červené čáry) nebo na ně navazující (modré). Přerušované čáry značí čistě digitální vydání bez tištěné podoby.

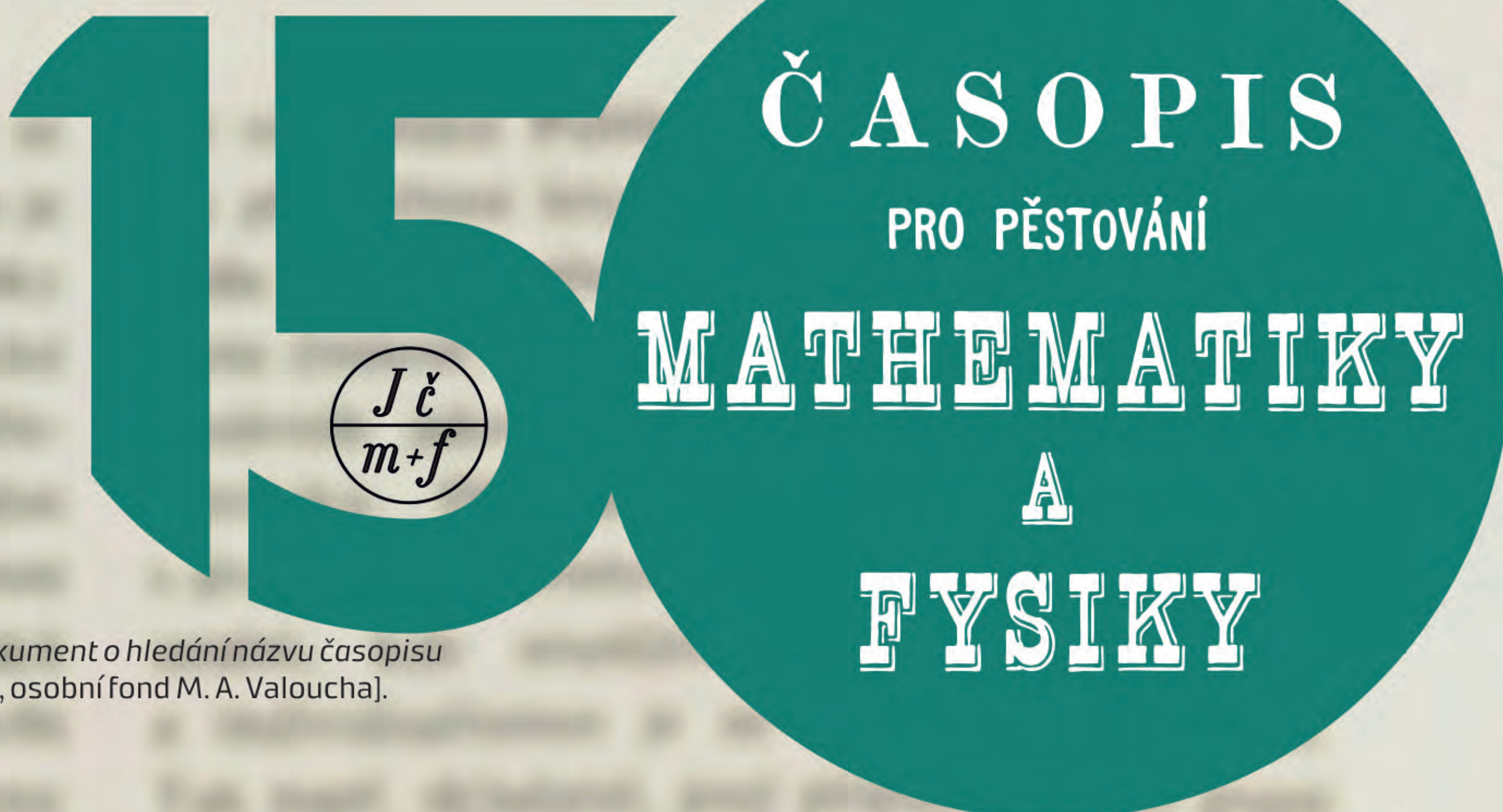
Vznik Československého časopisu pro fyziku

VI.

Roku 1951 začaly vycházet **Časopis pro pěstování matematiky** (začínající ročníkem 76) a **Czechoslovak Mathematical Journal**, vydávané Ústředním ústavem matematickým. Ústřední ústav fyzikální začal vydávat **Československý časopis pro fyziku** (roč. 1 s podtitulem ČPMF r. 76) a **Czechoslovak Journal of Physics** (Čechoslovackij fizičeskij žurnal). Mezinárodní časopis v prvních dvou letech vycházel paralelně v anglické a ruské verzi, od dalších let dohromady - anglicky (ev. německy a francouzsky) psané články byly doplněny jen ruským abstraktem a ty ruské anglickým abstraktem.

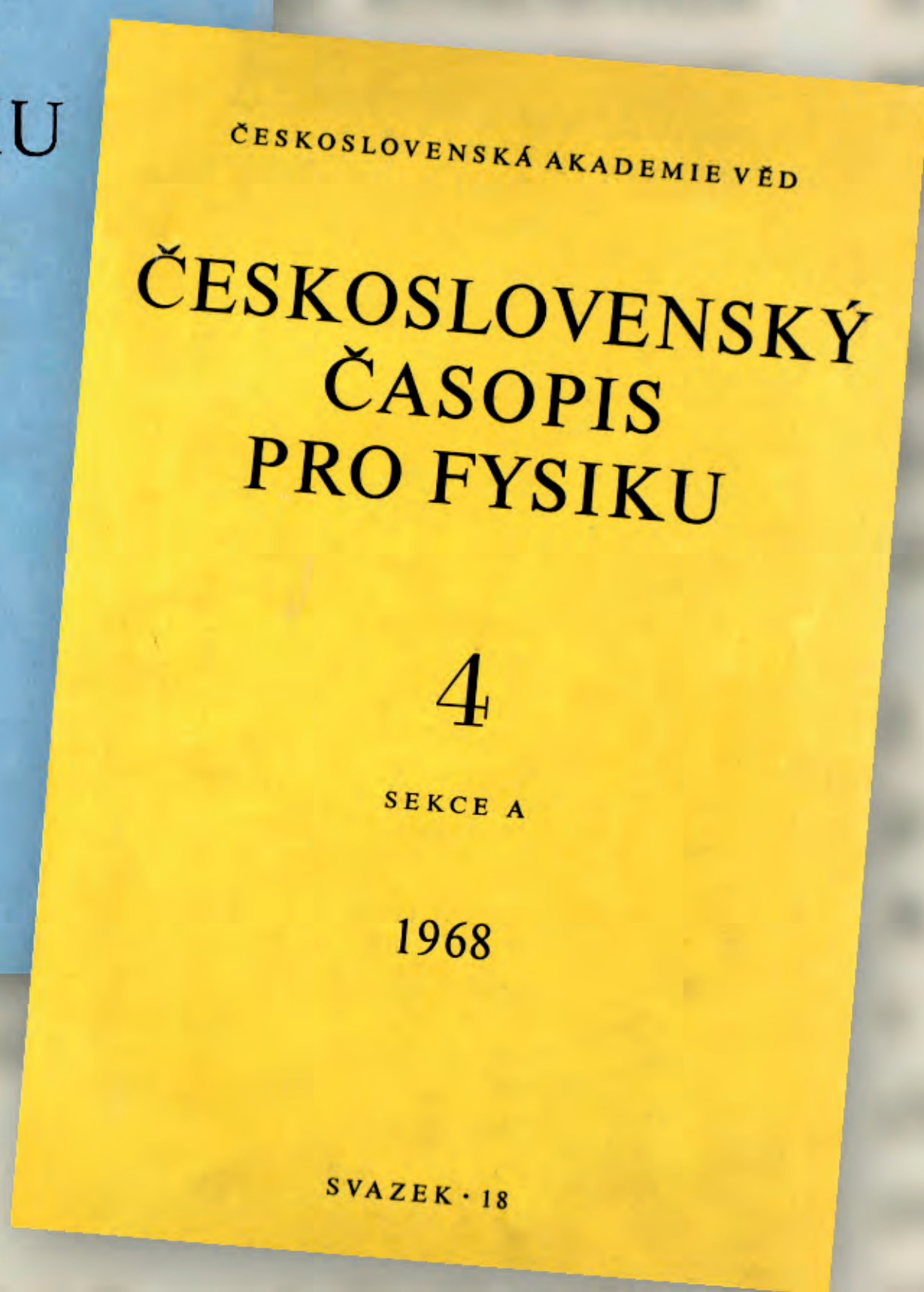
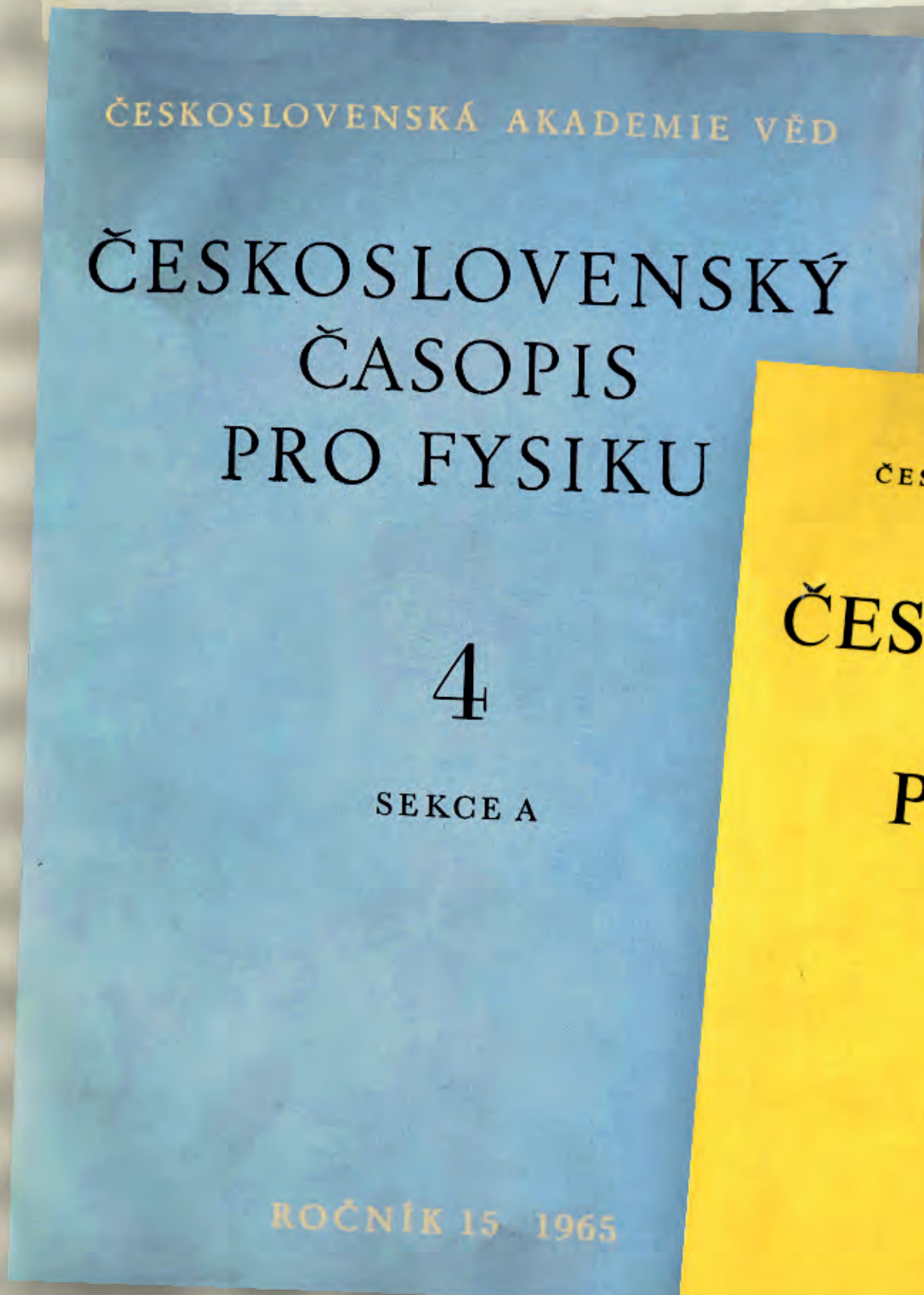

Zajímavý dokument o hledání názvu časopisu [Archiv AVČR, osobní fond M. A. Valoucha].

Česká verze Čs.čas.fyz. byla zpočátku ekvivalentem té mezinárodní, až od 3. ročníku se začal obsah mírně odlišovat. Změna souvisela se vznikem Čs. akademie věd, jak se píše v úvodním článku ročníku 1953: „Domácí vydání bude vycházet v rozšířeném rozsahu, aby mohlo dobře plnit své úkoly. Bude dále uveřejňovat původní vědecké práce a dopisy redakci; avšak vedle toho chce více pečovat o seznamování jak s pokroky sovětské a světové fyziky, tak s aktuálními problémy našich fyzikálních pracovišť v souvislosti s budovatelskými úkoly naší fyziky, aby tak podněcoval v širokém měřítku vědeckou práci všech pracovníků a zejména vědeckého dorostu. Bude se také snažit o nápravu nedostatků..., pokud jde o recenze, zprávy z vědeckého života a rozvíjení kritiky vědeckých prací.“

Jindřich Bačkovský (1912-2000), 1. ved. redaktor Čs.čas.fyz. 1951-59.

Změna barvy z obálky z modrého odstínu na typickou žlutou proběhla roku 1968.

Václav Votruba (1909-1990), 2. ved. redaktor Čs.čas.fyz., 1960-62.

Jan Tauc (1922-2010), 3. ved. redaktor Čs.čas.fyz., 1963-65.

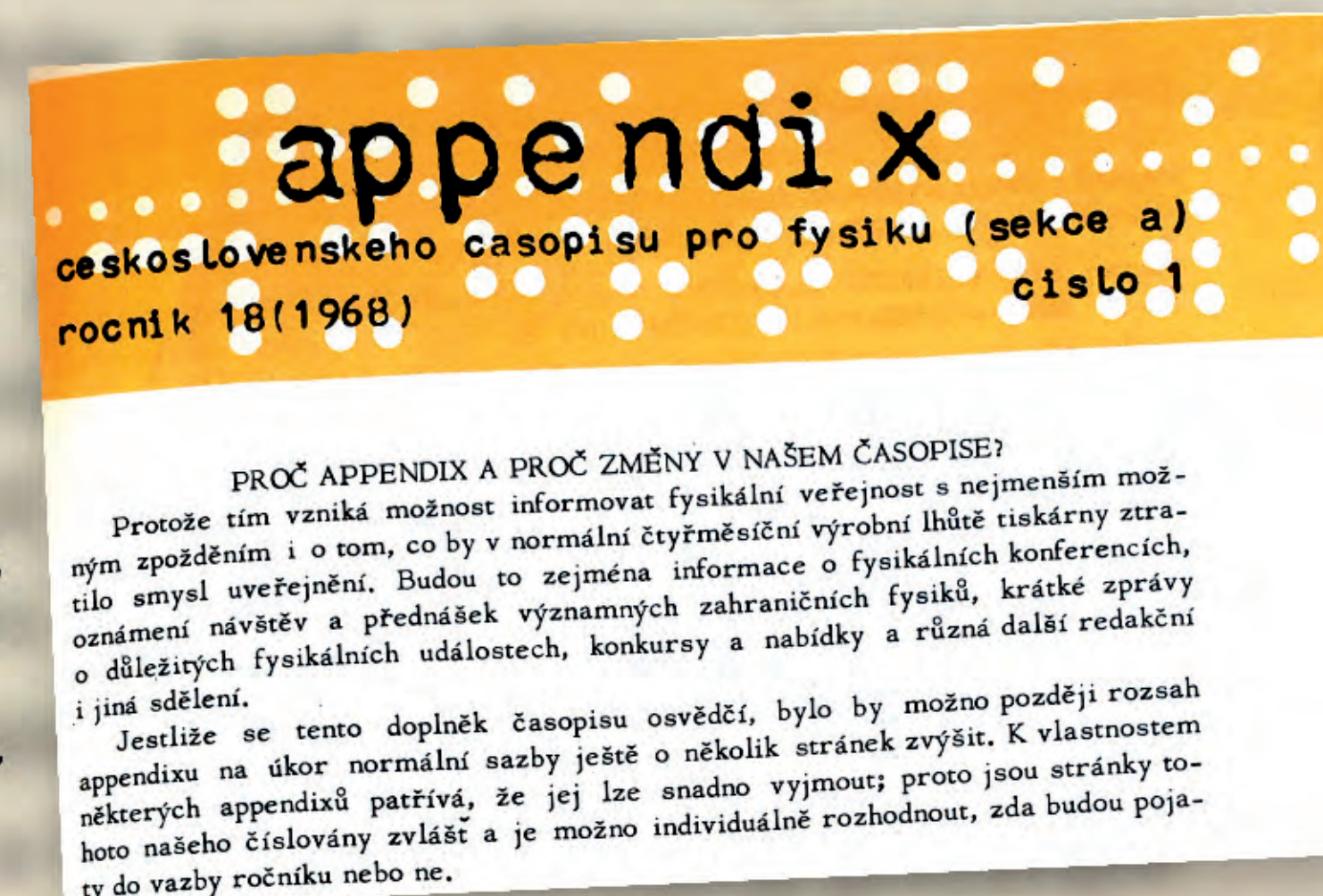
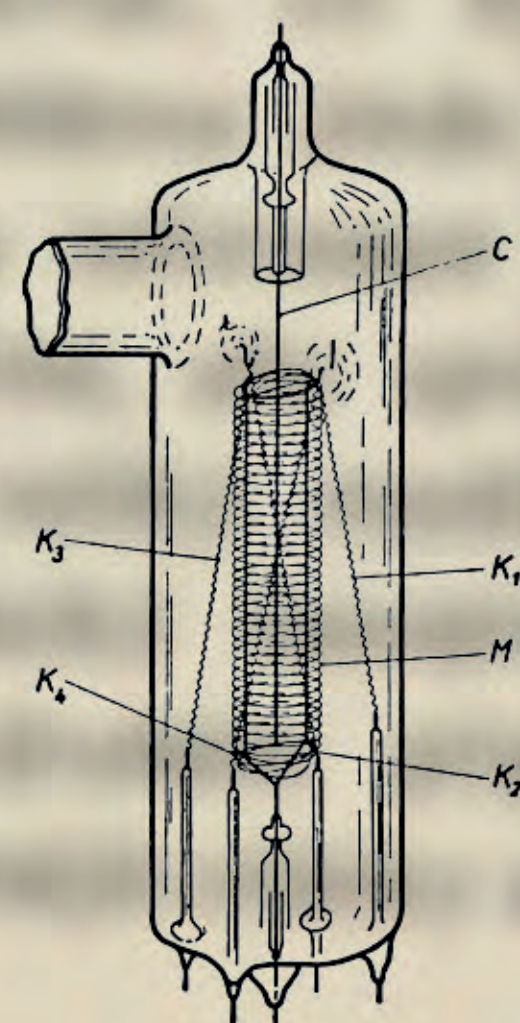
Od roku 1957 se obsahy české a cizojazyčné verze odlišují zásadně - časopisy se tak stávají samostatnými. Nicméně stále se o ně stará jedna redakce - prvních 9 ročníků pod vedením J. Bačkovského, poté po 3 letech byly vedoucími redaktory V. Votruba a J. Tauc. Od roku 1966 vedl časopis F. Kroupa a roku 1968 došlo k rozdělení redakcí; Kroupa pokračoval v cizojazyčném časopise, zatímco český převzal Zdeněk Málek. Právě on se svým výkonným redaktorem Jiřím Jantou v letech 1968/69 zásadně proměnili tvář (včetně žluté obálky) a směřování Čs.čas.fyz. na několik desetiletí (až do 90. let). Mnohé jejich kroky svědčily o nevšedním manažerském talentu. Například ke „klasické“ redakční radě byla přidána nová skupina spolupracovníků nazvaná „redakční kruh“. Zde se objevili tehdejší mladí badatelé jako Jiří Bičák, Jan Fischer, Jiří Niederle, Libor Pátý či Stan Vepřek. Byly zavedeny nové rubriky: Aktuality či Otázky a názory. Byla zavedena ofsetem tištěná příloha nazvaná Appendix.

František Kroupa (1925-2009), 4. ved. redaktor Čs.čas.fyz., 1966-67.

Zdeněk Málek (1930-1984), 5. ved. redaktor Čs.čas.fyz., 1968-73, určil vzhled a obsah čas. na dalších 20 let.

Žlutý časopis v běhu času až do konce milénia

V letech normalizace si časopis udržel svou tvář, i když došlo k vynuceným personálním změnám v red. kruhu. Vyskytly se i omezující zásahy ze strany Kolegia fyziky ČSAV. Některé otištěné citáty, samozřejmě cíleně vybrané jako aktuální komentář k nastupující normalizaci, byly shledány nepřijatelnými a verdikt byl prostý: nadále žádné citáty! Po Z. Málkovi byl ved. redaktorem **Jiří Dvořák**, časopis vedl 12 let (1975-1986). Koncepce se nijak zásadně neměnila, ani za působení **Ivana Gregory**, který časopis provedl „revolučním“ obdobím až do roku 1991.

Jedna z koláží připravených V. Královou a J. Štrajblovou ke kulatému výročí 50 ročníků časopisu.

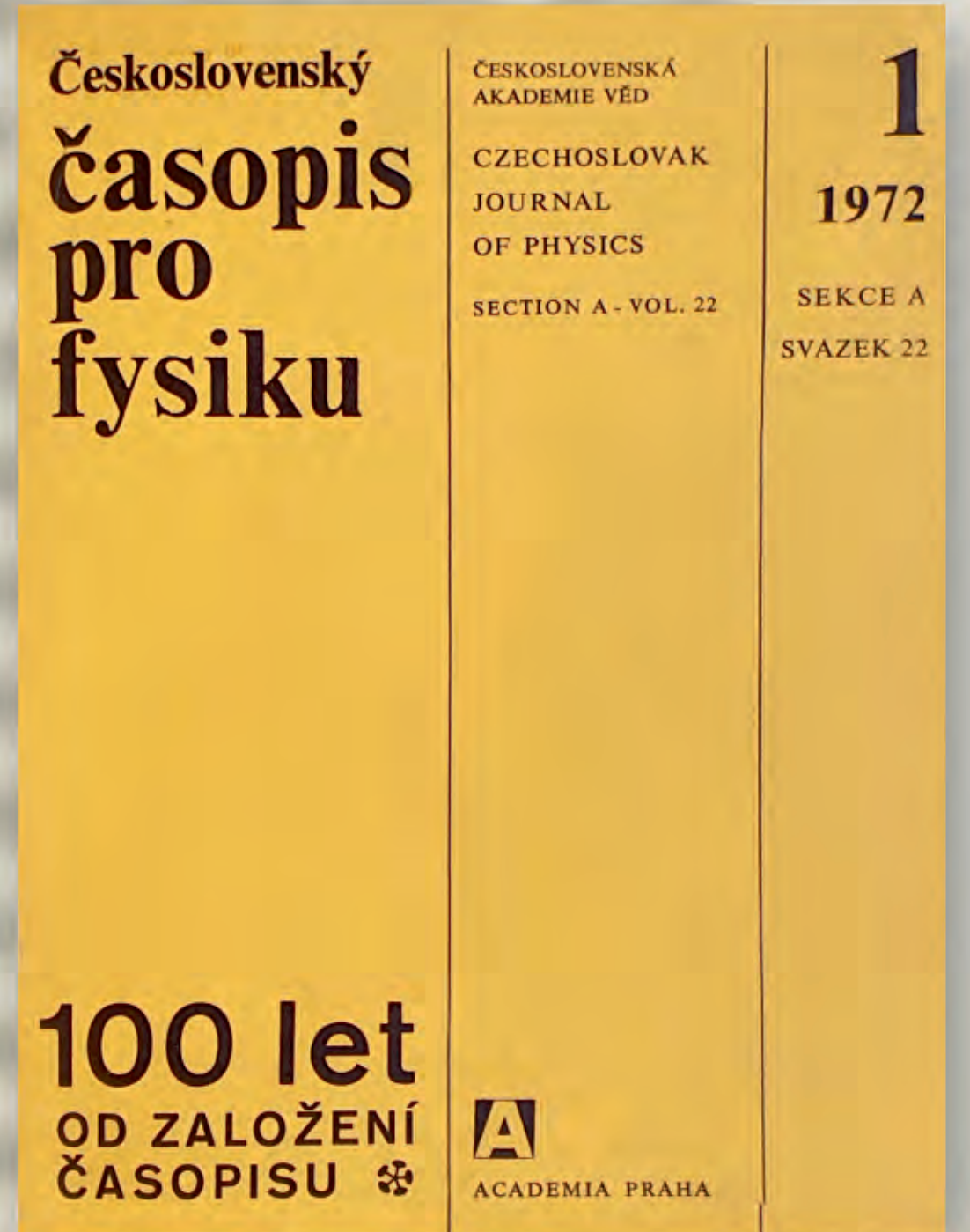
15

Jč
m+f

ČASOPIS PRO PĚSTOVÁNÍ MATHEMATIKY A FYSIKY

Velké změny nastaly v období 1992-2001, kdy téměř 10 let vedla časopis **Jana Štrajblová**, bývalá spolupracovnice Z. Mála. 90. léta přinesla (mimo jiné) zásadní technologické změny v polygrafii a organizaci výroby časopisů (počítače, e-mail, internet). Ročník 1992 (41) byl poslední vysázený a tištěný klasickým knihtiskem. V dalších letech byly digitální sazba a tisk zajišťovány externě soukromými subjekty. Od roku **1993** se také vrací po 40 letech větší formát A4 (místo B5), později je obálka časopisu (nakonec i vnitřek) tištěna plnobarevně - dominantní žlutá barva byla zachována. Pozvolna se proměňoval i obsah časopisu a byla zdůrazněna jeho populárně-vědecká role. Také se zvažovala otázka úpravy názvu časopisu (jako pravděpodobně vícekrát v jeho historii), aby byl kratší a přitažlivější pro veřejnost. Bohužel docházelo k chronickému zpoždování ve vydávání čísel, které se řešilo často vydáním dvojčísel a jednou dokonce trojčíslem.

rok	vydavatel	ved. redaktor	výk. redaktor	počet čísel	formát	rozsah stran	roční předplat. (Kčs, Kč)	poznámky
1951	Ústř. ústav fyzikální	J. Bačkovský	neuveđeno	4	A4	208	120	
1952	ÚÚF	J. Bačkovský	neuveđeno	4	A4	230	200	
1953	ÚÚF	J. Bačkovský	K. Míšek	6	B5	478	60	
1954	ÚTF ČSAV	J. Bačkovský	K. Míšek	6	B5	724	72	
1955-56	ÚTF ČSAV	J. Bačkovský	K. Míšek	6	B5	722/714	60	
1957-59	ÚTF ČSAV	J. Bačkovský	K. Míšek	6	B5	750/750/680	66	
1960	ÚTF ČSAV	V. Votruba	K. Míšek	6	B5	590	51	
1961-62	ÚTF ČSAV	V. Votruba	L. Červinka	6	B5	570/734	51	
1963-65	ÚFPL ČSAV	J. Tauc	L. Červinka	6	B5	532-566	51	
1966	ÚFPL ČSAV	F. Kroupa	L. Červinka	6	B5	582	51	
1967	ÚFPL ČSAV	F. Kroupa	L. Červinka	6	B5	628	60	
1968	ÚFPL ČSAV	Z. Málek	L. Červinka	6	B5	736	84	Žlutá obálka, grafika J. Ledr
1969-74	ÚFPL ČSAV	Z. Málek	J. Janta	6	B5	648-746	96	
1975-76	ÚFPL ČSAV	J. Dvořák	J. Janta	6	B5	656/672	96	
1977	ÚFPL ČSAV	J. Dvořák	M. Chvojka	6	B5	656	96	
1978-86	ÚFPL ČSAV	J. Dvořák	M. Chvojka	6	B5	636-660	96	
1987-89	FZÚ ČSAV	I. Gregora	P. Široký	6	B5	660-664	96	
1990-91	FZÚ ČSAV	I. Gregora	P. Široký	6	B5	660-586	162	Od r. 1991 existuje jen red. kruh
1992	FZÚ ČSAV	J. Štrajblová	neuveđeno	6	B5	610	162	Končí formát B5 a knihtisk
1993	FZÚ AV ČR	J. Štrajblová	neuveđeno		A4	364	162	celobar. obálka s fotem, tisk TOT
1994	FZÚ AV ČR	J. Štrajblová	neuveđeno	6	A4	408	162	distribuce už ne PNS, ale red.
1995	FZÚ AV ČR	J. Štrajblová	neuveđeno	6	A4	464	162	od č. 4 Unitisk, lepená vazba
1996-97	FZÚ AV ČR	J. Štrajblová	neuveđeno	6	A4	390/398	162	
1998-2000	FZÚ AV ČR	J. Štrajblová	neuveđeno	6	A4	400-450	180	
2001	FZÚ AV ČR	J. Štrajblová/ od č. 4 Z. Chvoj	od č. 4 A. Cejnarová	6	A4	396	180	Gr. úprava: A. Hlaváč, od č. 6 tiskne VAMB, sazba QT studio
2002-04	FZÚ AV ČR	Z. Chvoj	A. Cejnarová	6	A4	376-448	286	
2005	FZÚ AV ČR	Z. Chvoj	A. Cejnarová	6	A4	644	312	
2006	FZÚ AV ČR	Z. Chvoj	A. Cejnarová	6	A4	412	456	
2007	FZÚ AV ČR	Z. Chvoj	J. Janta	6	A4	412	456	Sazba ALFAtech, Grafotechna Print
2008-11	FZÚ AV ČR	L. Juha	A. Cejnarová	6	A4	390-431	t.456/e.390/k.5 50	Sazba J. Kolář
2012-17	FZÚ AV ČR	L. Juha	neuveđeno	6	A4	375-495	t.456/e.390/k.5 50	
2018	FZÚ AV ČR	J. Valenta	E. Klimešová	6	A4	435	t.456/e.390/k.5 50ě	
2019	FZÚ AV ČR	J. Valenta	J. Žďárská	6	A4	463	t.456/e.390/k.5 50ně	Změna obálky
2020-	FZÚ AV ČR	J. Valenta	J. Žďárská	6	A4	469	456/ e.0	Elektronická verze zdarma

...vzdělanost je šťastným lidem ozdobou a nešťastným útočištěm
(DÉMOKRITOS)

* Náklad tisku byl uváděn u prvních 2 ročníků 1000 kusů, 3. r. 1100 (dále se neuvádělo), dnes činí obvykle 850 kusů.
* Adresa redakce byla v letech 1951-1967: Cukrovarnická 10, Střešovice; 1968-1982: Kladenská 60, Vokovice (dnes je tam škola Červený vrch); od 1983 dosud: Na Slovance 2, Praha 8 (ačkoliv reálně redakce sídlí v budově ÚTIA, Pod vodárenskou věží).
* Předplatné: t. = tištěné, e. = elektronické, k. = kombinované.

Čs. čas. fyz. v době komunikační revoluce

Konzolidace časopisu se roku 2001 energicky chopil **Zdeněk Chvoj** a jeho výkonná redaktorka **Andrea Cejnarová**. Zpoždění ve vydávání čísel bylo zakrátko dohnáno. Navíc vznikly první webové stránky časopisu, kde byl publikován obsah čísel s abstrakty. Vznikly i nové iniciativy, třeba v roce 2005 zavedené Dny ČSČF - jeden den přednášek pro veřejnost, kde se časopis prezentoval. V roce 2007 se však Z. Chvoj rozhodl předat štafetu dále.

Zdeněk Chvoj, 9. ved. redaktor Čs. čas. fyz. (2001-2007).

Libor Juha, 10. ved. redaktor Čs. čas. fyz. (2008-2017).

Následujících deset let byl vedoucím redaktorem **Libor Juha**. Klíčovou změnou bylo vytvoření skupiny *oborových redaktorů*, kteří měli v ideálním případě pokrývat celé spektrum fyz. oborů. Byla také zřízena pozice *technického redaktora*, čímž se sazba a příprava tisku přenesla z externích firem do redakce. Tuto funkci od počátku dodnes zaujímá **Jiří Kolář**, který stojí za skvělou a neustále vylepšovanou grafickou úpravou časopisu. Již roku **2008** byla zavedena **elektronická verze** časopisu zveřejňovaná na webových stránkách - tím se časopis přiblížil mladší generaci a také českým a slovenským fyzikům působícím v zahraničí.

Z řady tematických čísel (či dvojčísel) můžeme jmenovat obsáhlé dvojčíslo k Mezinárodnímu roku světla a světelných technologií (2015), k 50. letům laseru (2010) a úspěšné dvojčíslo věnované výuce fyziky (2012).

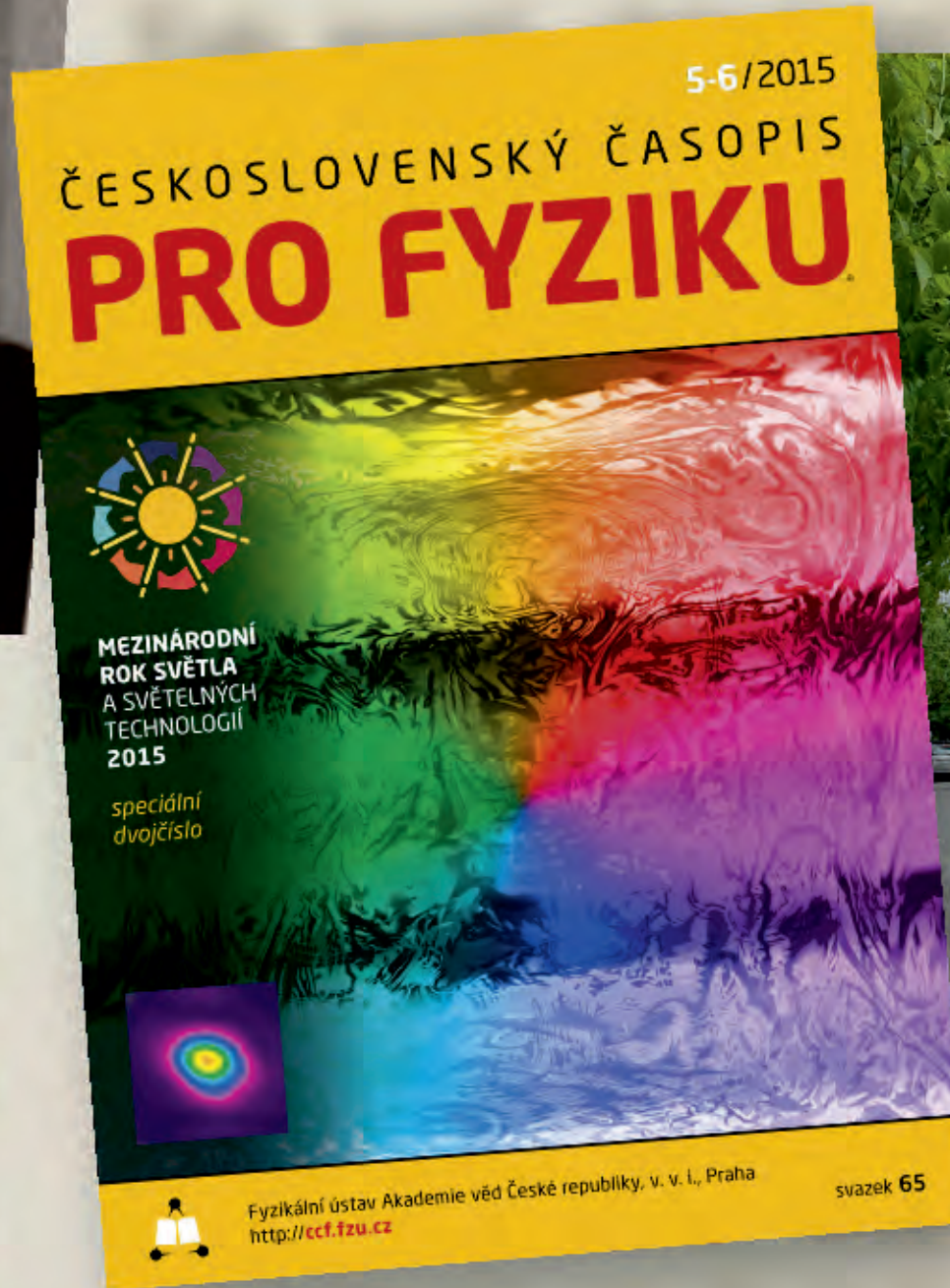
Od roku 2018 vede redakci **Jan Valenta** s výkonnou redaktorkou **Janou Žďárskou** a tajemníkem redakce **Ondrou M. Šípkem**. Dvě zásadnější změny se udály roku 2020 resp. 2021: Otevření *elektronické verze časopisu zdarma* a spojení redakční rady a oborových redaktorů opět do jednoho *redakčního kruhu*. Obsah se nyní zaměřuje výrazně na fyzikální vzdělávání. V současnosti se pracuje na zcela nových webových stránkách. Časopis má již řadu let účet na Facebooku a Twitteru.

Elektronická verze ČSČF je od počátku roku 2020 zdarma, včetně archívu (zatím od roku 1997 dodnes).

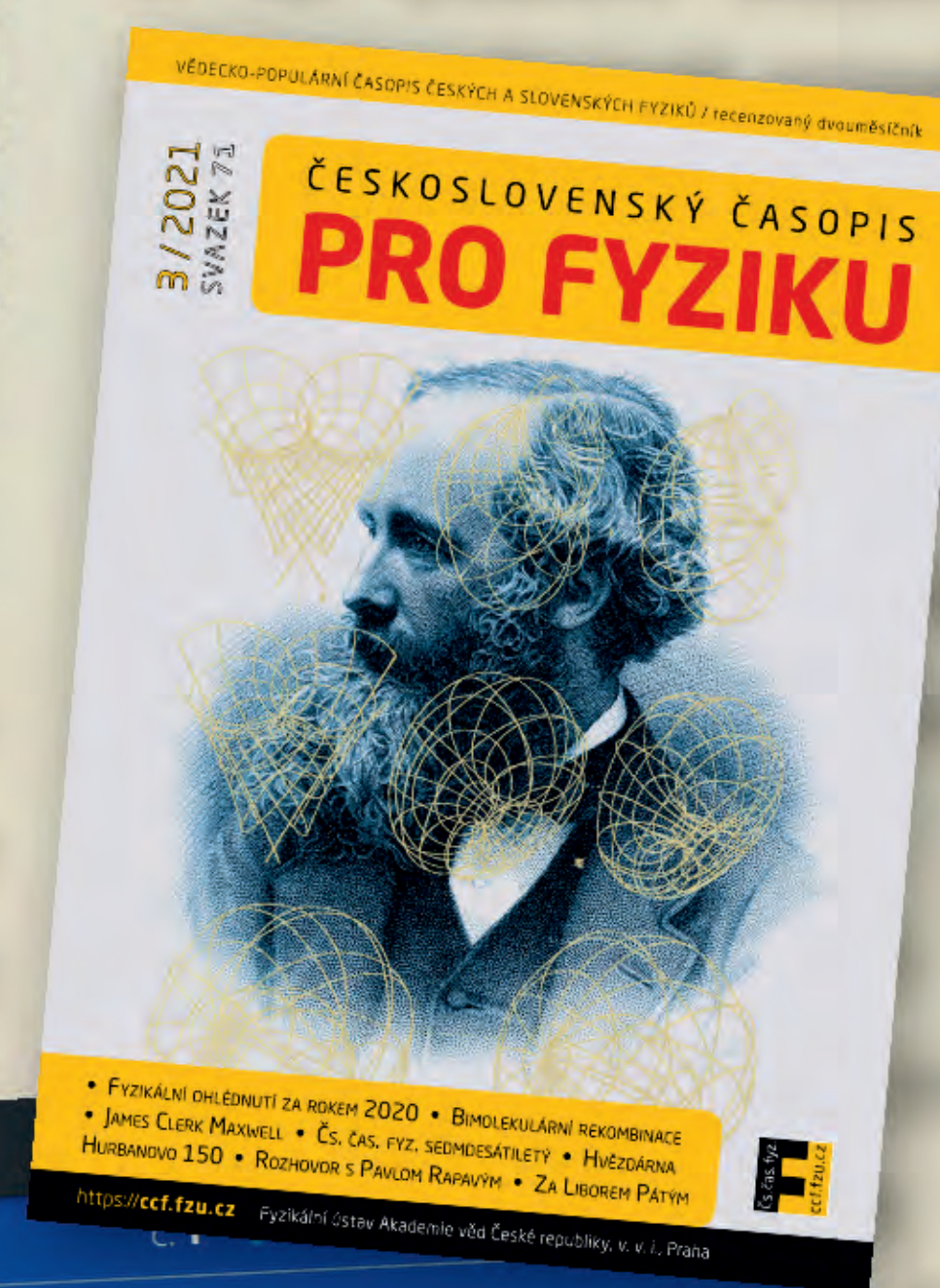
ČASOPIS PRO PĚSTOVÁNÍ MATHEMATIKY A FYSIKY

Ústav teorie informace a automatizace AV ČR, kde sídlí redakce ČSČF v prostorách pronajatých FZU (místnost 444).

Redakce Čs. čas. fyz. v listopadu 2018, zleva: Jan Valenta (ved. redaktor), Ondra M. Šípek (sekretariát red.), Eva Klimešová (výkonná red. v roce 2018), Jiří Kolář (vedoucí výroby a grafik) a Jana Žďárská (výkonná redaktorka od r. 2019).

ČESKOSLOVENSKÝ ČASOPIS PRO FYZIKU

Časopis je určen pro fyzikální badatele, studenty nebo pedagogické pracovníky vyučující fyziku, ale také pro techniky, matematiky, astronomy, přírodovědce jiných oborů a poučené laiky.

Nově jsme otevřeli přístup k jeho elektronické verzi zdarma. Stačí si zřídit přístupové jméno a heslo a můžete se začíst nejen do aktuálního čísla, ale vyhledat si i starší články až do r. 2000.

Mít přehled ve světě fyziky...

Objednávejte na:
http://ccf.fzu.cz | cscasfyz@fzu.cz | +420 266 052 152

<https://ccf.fzu.cz> RECENZOVANÝ DVOUMĚSÍČNÍK

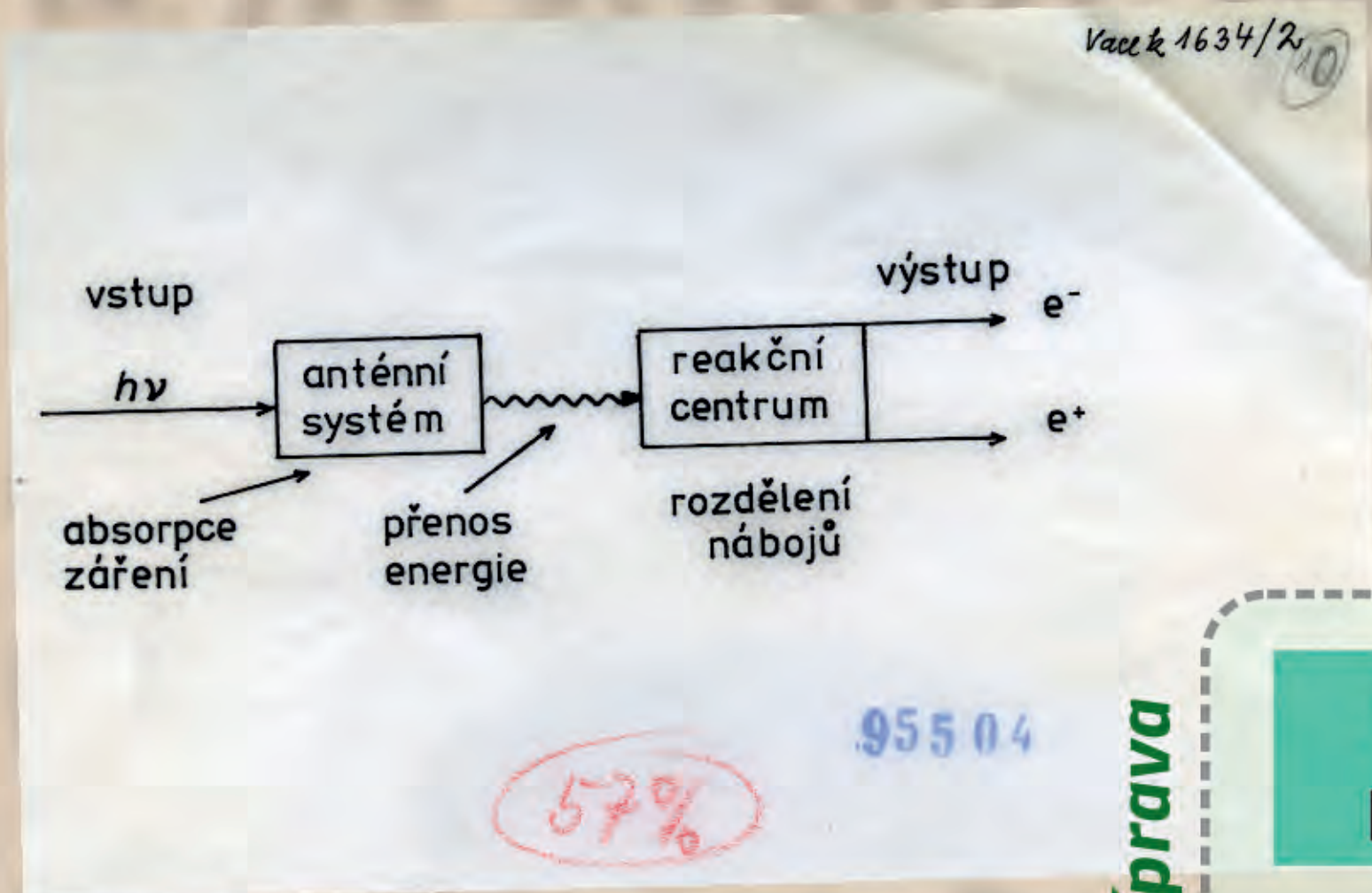

Klasická redakční práce, reprodukce obrazů a tisk

Instrukce pro autory (1974)

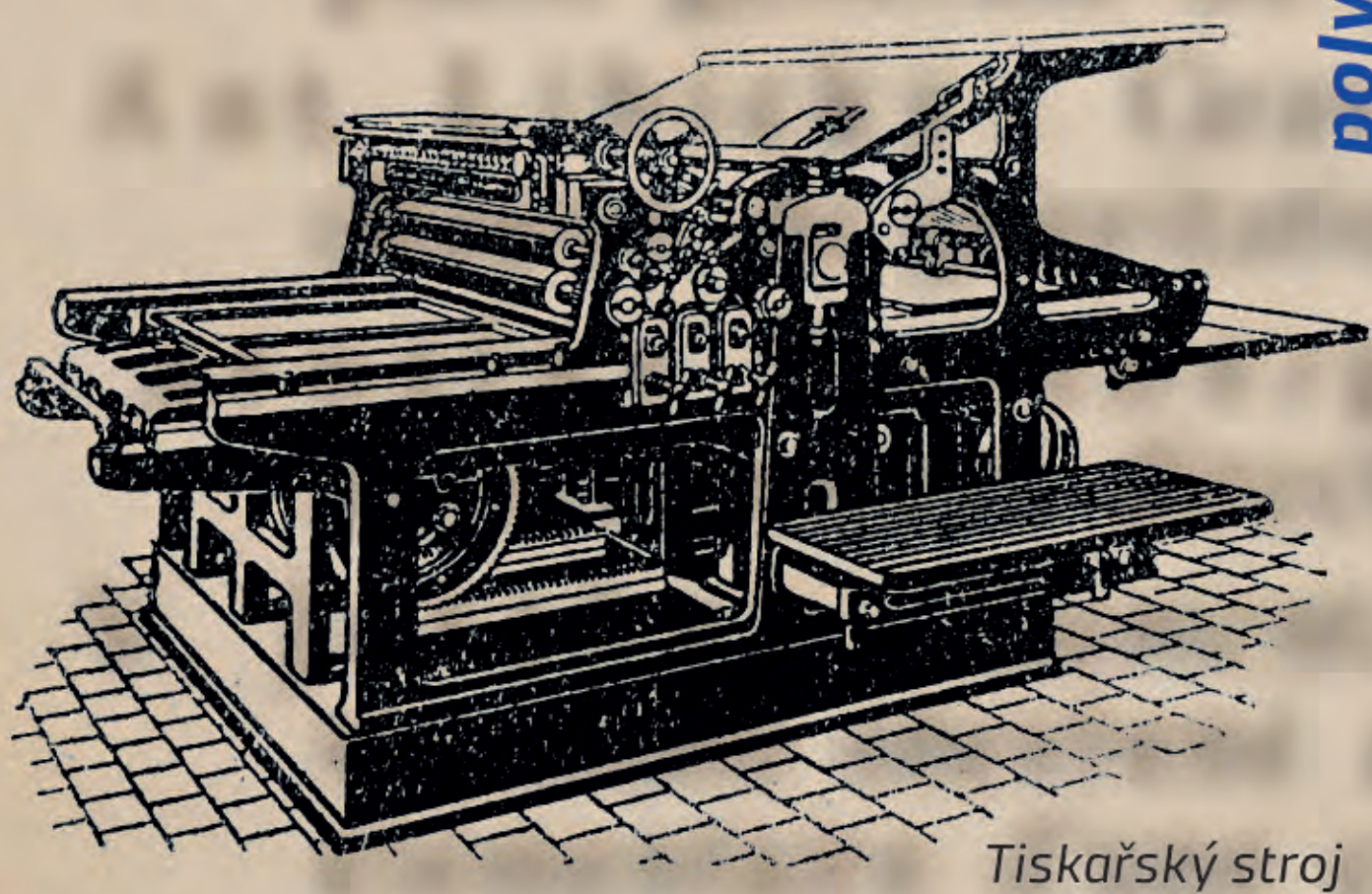
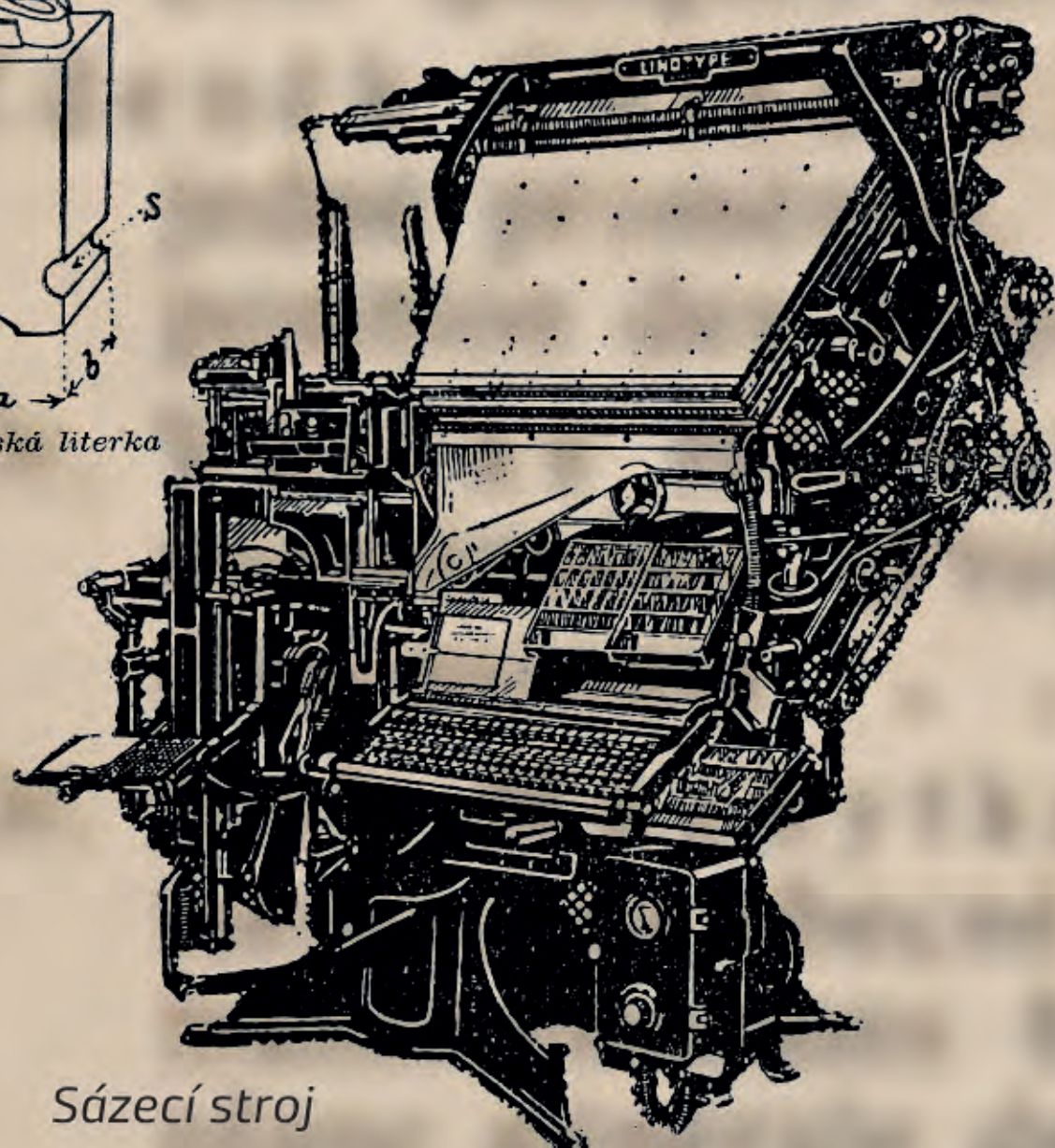
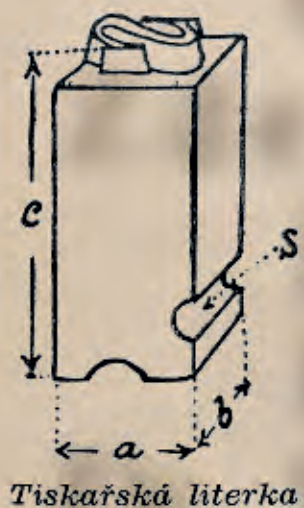
Příspěvky se zasílají ve dvou „rukopisech“ (to znamená přepsané na psacím stroji). „Píše se jen po jedné straně na kancelářský bílý papír formátu A4. Na jedné straně může být nanejvýše 30 řádek po 60 až 70 úhozech (včetně mezer) s levým okrajem 4 cm. Symboly vpisované rukou se píší tuší nebo tmavým inkoustem.“ Odkazy, popisy obrázků či tabulky jsou napsány na zvláštních listech. Součástí rukopisu jsou podklady pro ilustrace a jejich kopie pro recenzenta. Je požadován také „písemný souhlas zaměstnavatele každého z autorů s uveřejněním konkrétního příspěvku (u příspěvku všech druhů!).“

Následná redakční práce byla podobná jako dnes: Příspěvek posoudila redakce a poté jeden či více recenzentů. Autoři pak dostali požadavky na opravy - menší změny bylo možné vyznačit korektorskými značkami do strojopisu; při větších změnách bylo nutné celý text přepsat. Veškeré zasílání, referování a korigování článku vyžadovalo vložení do obálky a poslání poštou.

Příklad „pérovky“ narýsované tuží na pausovací papír (písmena pomocí šablony). Redakcí byl obrázek pečlivě očíslován a červeně uvedeno zmenšení pro přípravu štočku.

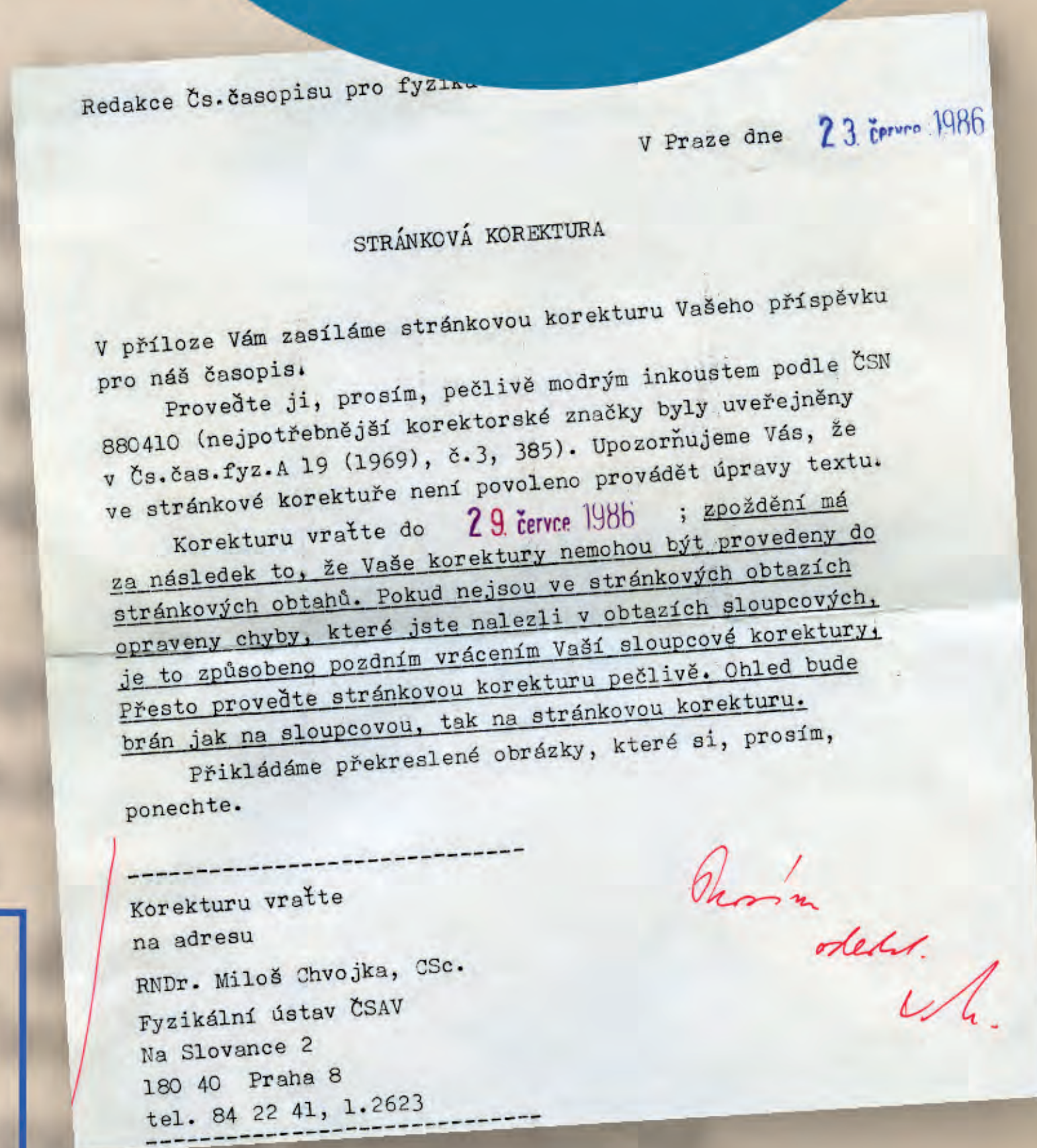
Obrázky se dělily na kontrastní „pérovky“ (grafy, schémata atd. - to co dnes většinou chceme ve vektorovém grafickém formátu), které měly být „zhotoveny tuší na pausovacím nebo bílém kladívkovém kreslicím papíru“. Popisky v obrázcích se rýsovaly přes šablony a později se používaly tlakem přenášená písmenka (Propisot). Polotónové obrázky - fotografie se posílaly jako kvalitně provedené zvětšeniny „na lesklém bílém papíru“.

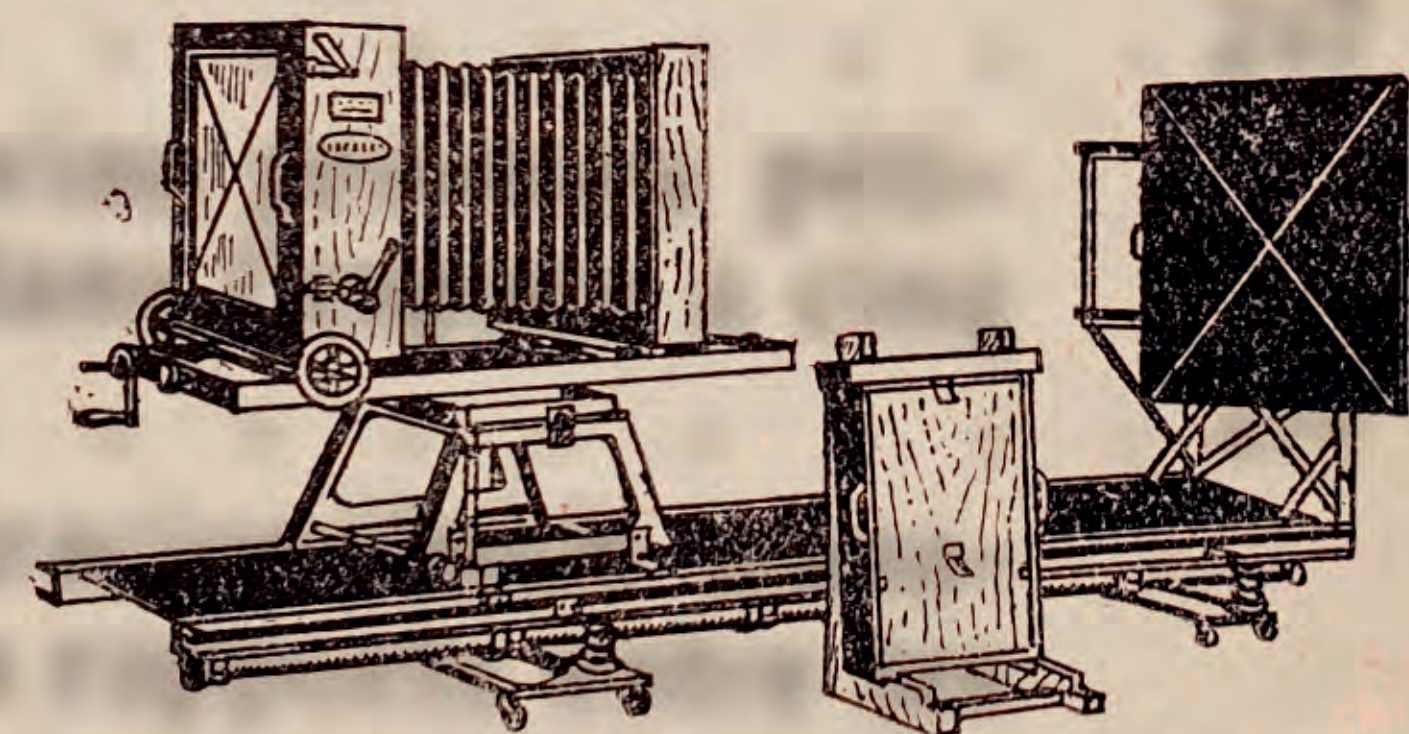
Časopis se tisknul především klasickým knihtiskem (tisk z výšky). Vysazení rovnic a matematických symbolů vyžadovalo specializovanou ruční sazbu, na kterou se zaměřovala tiskárna Prometheus.

ČASOPIS PRO PĚSTOVÁNÍ MATEMATIKY A FYSIKY

Zajímavá byla finanční motivace autorů k dodržování pravidel: „Z [autorského] honoráře se hradí některé náklady na zpracování článku (úpravy obrázků, jazyková korektura, přepis rukopisu a popř. překlad abstraktu do angličtiny...).“

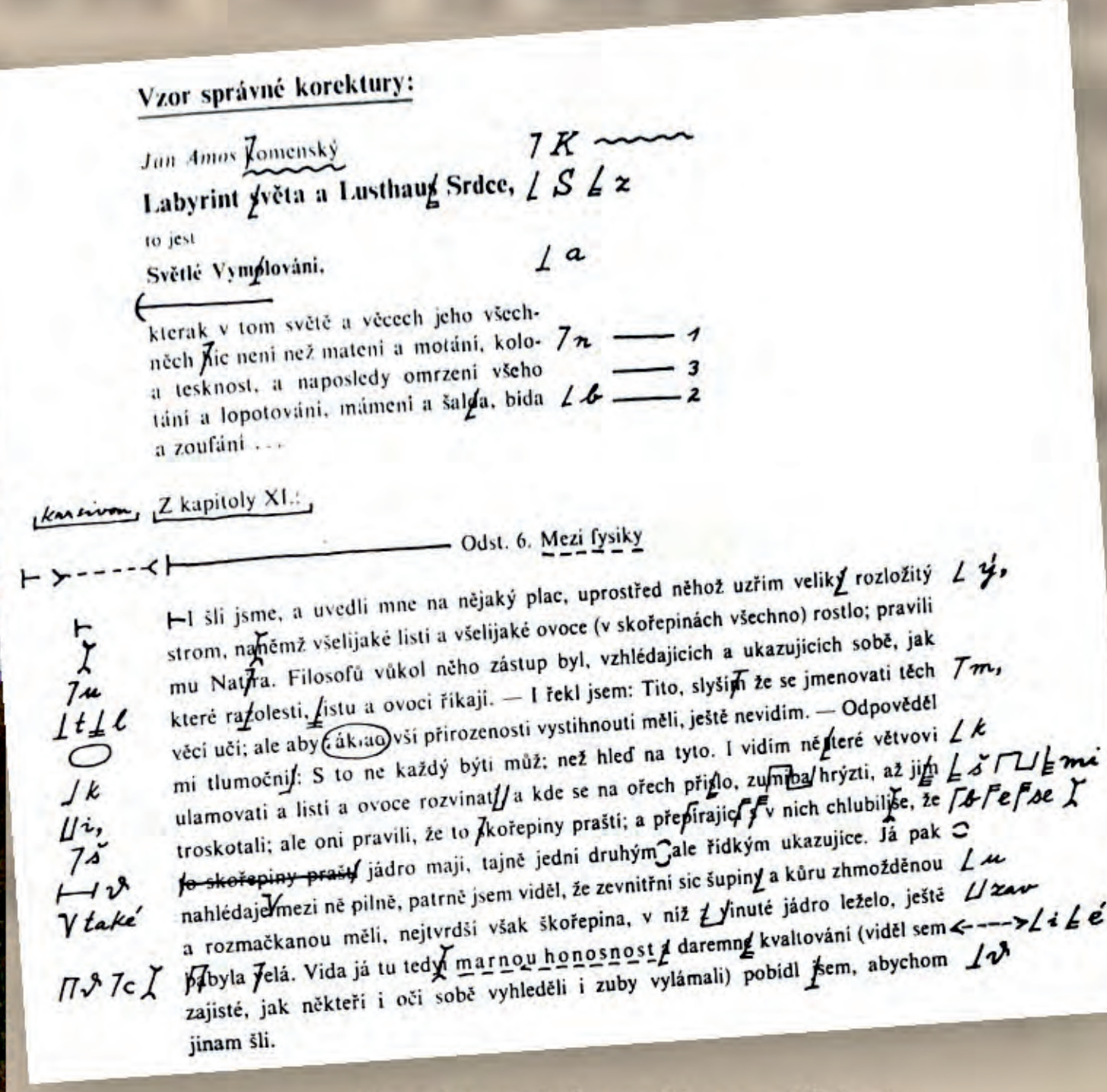

Obrázky se fotograficky přenášely (obvykle se zmenšování 1:2 až 1:4) a vyleptaly na štoček. Přitom bylo třeba polotónovou předlohu fotografovat přes rastr, který umožňoval simulovat šedé tóny pomocí větších či menších velikostí černých bodů - tzv. autotypie.

Ukázka rastrové reprodukce olejomalby René Descarta (od Josefa Ženiška, která vyšla ve 26. ročníku roku 1897 při příležitosti 300 let od narození Descarta (štoček vyrobila firma Vilím).

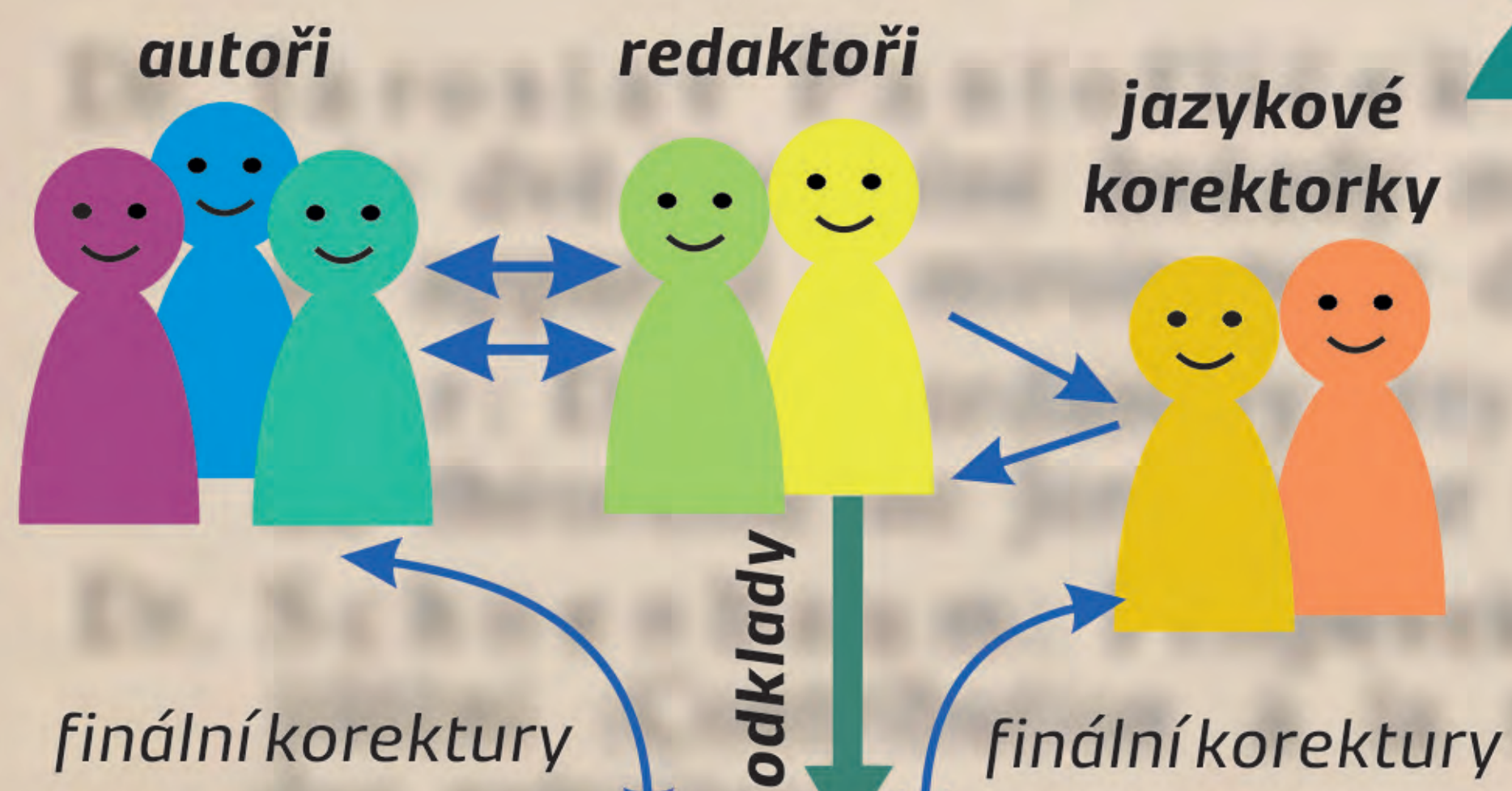
Prvních 34 ročníků (do r. 1905 včetně) tisk ČPMF zajišťovala tiskárna „Dra Edvarda Grégra“ (později pod názvem Dr. Ed. Grégr a syn) a následujících 16 ročníků pak tiskárna B. Stýbla (do roku 1921). Nakonec si tisk zajišťovala Jednota ve vlastní tiskárně (Prometheus).

Korektorské značky a příklad jejich správného použití

Redakční práce, DTP a moderní polygrafie

15

Jč
m+f

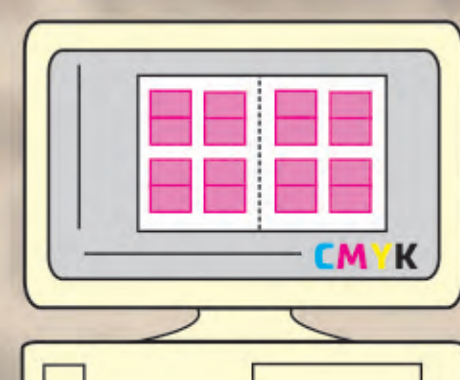
ČASOPIS
PRO PĚSTOVÁNÍ
MATHEMATIKY
A
FYSIKY

DTP (desk-top publishing)

DTP v redakci Čs. čas. fyz. (J. Kolář)

Tiskárna

tisková příprava

1

Hliníková fólie s fotocitlivou vrstvou vjíždí do expoziční jednotky

2

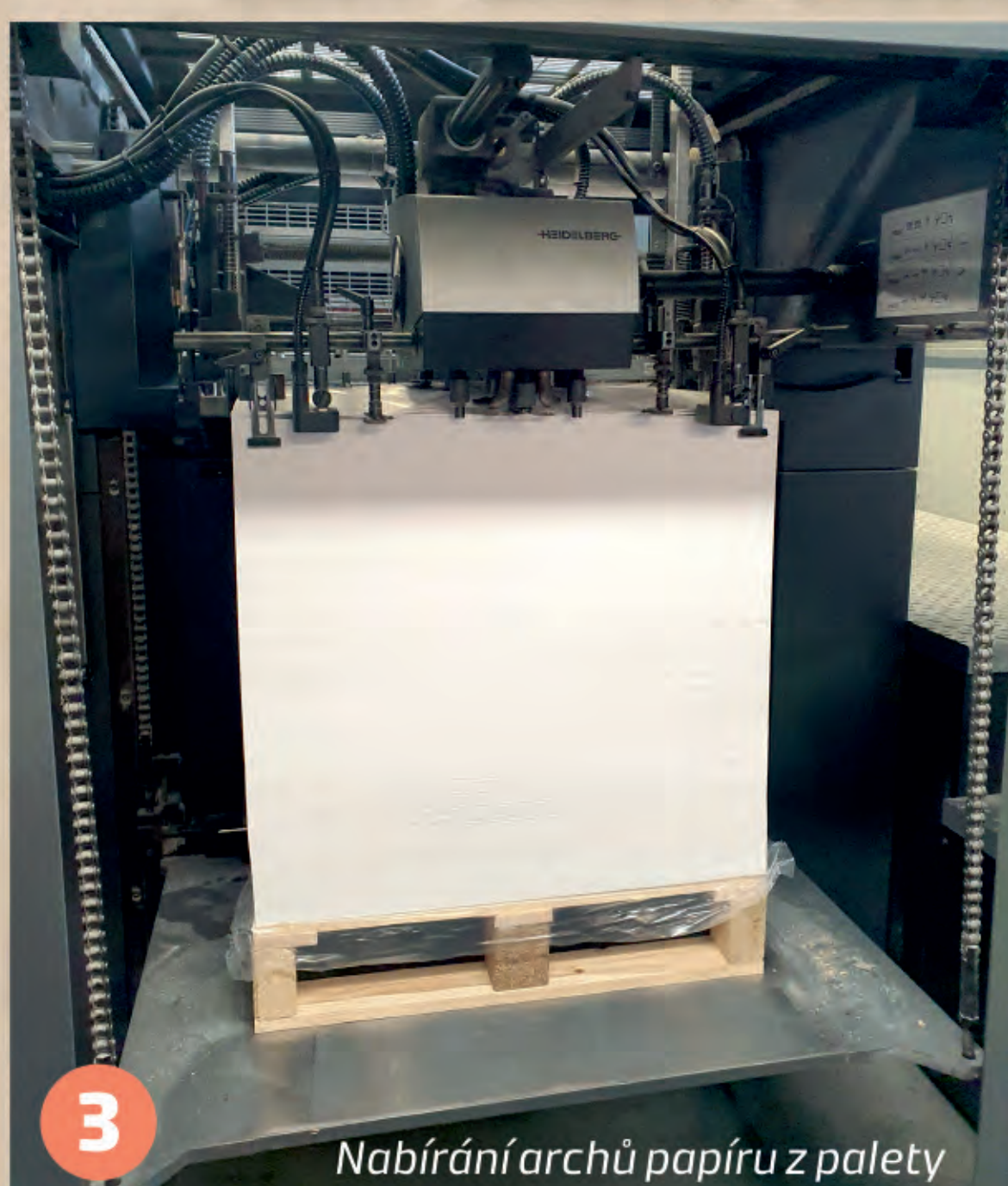
Vyvolaná fólie představuje jeden ze 4 výtazků CMYK pro tisk jedné strany archu

elektronický časopis

web

tiskové podklady

3

Nabírání archů papíru z palety

4

„Mercedes“ mezi ofsetovými stroji

Princip ofsetového tisku (tisk z plochy)

5

Archy potištěné z obou stran se ukládají na paletu

6

Řezání, ohýbání, skládání

Pohled shora

7

Laminace obálek

8

Lepení

9

ČSČF mezi jinými tiskovinami

10

Balení do fólie a expedice

X.

Fotografie: Exkurze redakce Čs. čas. fyz. do tiskárny Grafotechna+ v červnu 2021.

FZU

Text a grafický návrh: Jan Valenta © 2022